

Tatjana Pregl Kobe

SLOVENSKI KNJIŽNI ILUSTRATORJI 4. del

V reviji *Otrok in knjiga* v nadaljevanjih predstavljamo sodobne slovenske likovne umetnike, ki s svojimi ilustracijami pomembno sooblikujejo knjige za otroke in mladino. V tem prispevku namenjamo pozornost ilustratorskim opusom Ančke Gošnik Godec, Ane Zavadlav in Marte Bartolj.

The Journal of Children's Literature has through several issues been presenting contemporary Slovene visual artists, significantly co-creating books for children and young readers with their illustrations. The current article focuses on the illustration opuses of Ančka Gošnik Godec, Ana Zavadlav and Marta Bartolj.

Ilustracija postaja vse pomembnejše področje likovne umetnosti tudi zato, ker število ilustriranih knjig in slikanic v zadnjih letih zelo narašča. A veljajo predvsem vrhunske, tiste s presežkom.

Vsak ustvarjalec ima svojo zgodbo in vsakogar zaznamuje drugačen način umetniške vizije, iskanja. Pri nastajanju ilustriranih knjig in slikanic se morata v besedi in podobi enakovredno ujeti dva avtorja, pri nastajanju avtorskih slikanic in slikanic brez besedila je vsa teža sporočila na enem ustvarjalcu. Dobro ilustrirane knjige so pomemben dejavnik v umetnostni vzgoji otrok in mladostnikov, najboljše slikanice širijo obzorja likovnega dožemanja sveta in življenja ter navajajo k branju. Posebej zgovorne so lahko slikanice, ki razen naslova ne vsebujejo niti ene same besede. Lahko se jim na stežaj odprejo vrata v svet.

Ančka Gošnik Godec

Ilustratorica Ančka Gošnik Godec¹ je začela ustvarjati v času, ko se je ilustracija pri nas šele uveljavljala. Tej veji slikarske umetnosti se je docela posvetila in – med

¹ Rodila se 5. junija 1927 v Celju, kjer je obiskovala osnovno šolo. Med drugo svetovno vojno so jo zaradi prepevanja slovenskih pesmi začasno izključili iz meščanske šole, kar pa je ni oviralo pri nadaljnjem šolanju, ki ga je do leta 1944 nadaljevala na šoli za oblikovanje v avstrijskem Gradcu. Takoj po vojni, poleti 1945 je odšla v Ljubljano in se zaposlila v tiskarni Ljudska pravica, kjer je delala v risalnici. Po treh letih je opravila izpit kot prva litografska risarka v

vidnimi predstavnicami pravljíčark – pod vplivom tedaj modernih svetovnih tokov in novih pogledov na ilustriranje ter vse razvitejše reprodukcijske tehnike izjemno prispevala k razcvetu knjižne ilustracije za otroke in mladino. Ko se podajamo v čudežni svet njenih pravljíčnih in resničnih junakov, presenečeni zremo v obsežen in zelo raznovrsten opus, ki ga je ilustratorica s pretanjenim poglobljanjem v vsebino pravljíc in zgodb dolga desetletja mojstrsko ustvarjala. Več generacij otrok je tako obdarila z izjemnim kulturnim bogastvom. Risala in slikala je za otroške revije, slikanice, ilustrirane knjige, televizijske slikanice, križanke in voščilnice. Njene ilustracije vabijo v širna prostranstva domišljije, duhovnosti, čudežev in skrivnosti pa tudi v območje realnosti. Kot ilustratorica nikoli ni prav ničesar podcenjevala. Vselej je želela doseči čim bolj doživeto in mamljivo upodobitev tega, kar so ji ponujala predložena besedila.

Že med študijem na šoli za oblikovanje v avstrijskem Gradcu je naredila kakšno ilustracijo, za nalogo ilustrirala kakšno zgodbo. Resneje pa se je ilustriranja lotila na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Prve risbe je po predlogi moža Rupka Godca, ki je bil zelo dober avtor enigmatike in ugank zavozlank za otroke, naredila za uganke, ki so bile objavljene v reviji *Pionir*, kasneje sta z ilustriranimi križankami za najmanjše nastopila večkrat, eno leto celo na vseh naslovnih straneh revije *Ciciban* (1981/82), kar je bil izviren, a zahteven podvig. Njene prve knjižne objave ilustracij so bile v petdesetih letih taborniške vsebine: mož Rupko, ki je bil tako kot ona skavt, je napisal knjigo o vozlih, ona pa jih je narisala. Pri ilustratorikinem začetnem ustvarjanju je bil nujen (in dobrodošel) vpliv sočasnih umetniških gibanj v slikarstvu in grafiki v mednarodnem prostoru, čeprav se je bilo dosti težje dokopati do uveljavljajočih se novih pogledov na razvoj modernistične umetnosti ter v tej luči tudi do razvojnih smeri ilustracije, vse bolj uveljavljajoče se veje likovne umetnosti. Posebej blizu so ji bile vse življenje (poleg Grimmovih) slovenske in tuje ljudske pravljíce². Navdih za razumevanje oblik slikovnega ozadja in nastopajočih figur, za določeno uporabo barv in njenih simboličnih pomenov v zgodbi, za razporeditev prostora in upodobljenih likov v kontekstu s tipografijo za ilustriranje predloženih besedil ter ne nazadnje za zgradbo celotne slikanice je – ne glede na

Jugoslaviji. Po očetu je podedovala nadarjenost za likovno ustvarjanje. Leta 1948 je bila sprejeta na Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani in jo nekaj let kasneje uspešno končala. Najprej je ilustrirala za revijo *Ciciban* ter za publikacije *Tabor*, *Pionir* in *Pionirski list* (sedaj *PIL*), nato za revijo *Kurirček* (kasneje *Kekec*). Sledile so knjižne ilustracije za več kot 120 knjig. Pripravila je tudi okrog 20 televizijskih slikanic, med njimi *Muco Copatarico* in *Malo morsko deklico*. Mnoge knjige z njenimi ilustracijami so prevedene v tuje jezike: v francoščino, nemščino, italijanščino, madžarščino, češčino, slovaščino, makedonščino in celo v esperanto. Svoje bogate zbirke ilustracij je predstavljala na številnih razstavah doma in v tujini in bila velikokrat nagrajena. Pomembnejše nagrade: Levstikova nagrada (1960, 1964), plaketa zlatno pero (Beograd, 1965, 1967, 1977), nagrada na razstavi najlepših knjig sveta, Leipzig, Nemčija (1965), nagrada knjižnega sejma, Beograd (1965), plaketa Zlata slikanica, Ljubljana (1975, 1980), nagrada Hinko Smrekar za življenjsko delo (1997), častna lista IBBY, Cartagena des Indias, Kolumbija (2000), Levstikova nagrada za življenjsko delo, Ljubljana (2001) in nominacija IBBY za Andersenovo nagrado, Santiago de Compostela, Španija (2010). Živi in ustvarja v Ljubljani in Bohinju.

² Sama mi je sicer v telefonskem pogovoru 2. maja 2021 povedala, da so bili tega 'krivi' tudi uredniki, ki so ji z leti dajali v ilustriranje vse več besedil s to tematiko. Da pa se je sodobnih pravljíčnih besedil lotevala prav tako poglobljeno in z radostjo, kar potrjuje tudi dejstvo, da ji je zelo pri srcu Strniševno besedilo *Lučka Regrat*.

trenutne umetniške trende – iskala v ljudski umetnosti. Prav zato so njene mehko humorne, tople, do detajlov natančne in hkrati pravljjično ožarjene ilustracije izvirne, marsikatera zamisel zanje prihaja iz naše etnološke dediščine, pri svojih značilnih, otroškim očem nikoli nerazumljenih podobah za tuje ljudske pravljice pa se je poglobljala tudi v etnološke in arhitekturne značilnosti besedil, ki niso izvirala iz naše kulturne dediščine.

Knjižne ilustracije z njenimi liki so danes globoko usidrane v zavest bralcev več generacij. Prva med njimi je bila drobna slikanica *Majhno kot mezinec* (Mladinska knjiga /odslej MK/, Cicibanova knjižnica, 1957), ki predstavlja tudi prvo skupno knjigo s pisateljico Elo Peroci (1922–2001). Na zelo plodno pot njunega sodelovanja je stopila s precej realistično risbo in uporabo dvobarvne tempere. Sodelovanje se je nadaljevalo v drobceni slikanici *Kje so stezice?* (MK, Čebelica, 1960), za ilustracije pisateljčine pripovedi *Ptičke so odletele* (MK, Cicibanova knjižnica, 1960) pa je slikarka prejela že Levstikovo nagrado. S ploskovito likovno pripovedjo je že prej nastal prvi osnutek pravljjične junakinje muce Copatarice, o kateri je E. Peroci napisala eno najbolj priljubljenih in prodajanih knjig v Sloveniji.³ Glavni pravljjični lik je ilustratorica najprej izdelala v litografski tehniki za drobno kartonasto knjižico (MK, Knjižnica za predšolsko mladino, 1957), ko pa se je pokazalo, da tako prisrčno intimno posreduje pisateljčino poetičnost in otroško domišljijo, po kateri so otroci pred skoraj petinšestdesetimi leti v pomanjkanju tovrstne literature kar hlepeli, so se v založbi namesto ponatisa odločili za natis v veliki slikanici. Seveda je ilustratorica zgodbo za novo likovno izvedbo slikanice *Muca Copatarica* (MK, Velike slikanice, 1963) narisala drugače, v barvi, pri čemer je bolj natanko sledila besedilu. Prostorska upodobitev posameznih podob je večinoma ploskovita, hiše so hišice, ki vabijo z domačnostjo ravno prav tople umerjenih barv, figure glavnega lika, muce Copatarice, a različni karakterji otrok, ki nastopajo v zgodbi, so (že) življenjsko polni, obli, skoraj otipljivi. Leta 1972 je zgodba s televizijsko slikanico dobila tudi gibljivo različico. Ob 50-letnici rojstva ilustrirane *Muce Copatarice* je A. Gošnik Godec leta 2007 za naslovnico revije *Ciciban* narisala novo, osveženo podobo, ki pa ni našla ponovitve na ponatisih izvirne slikanice. Pred dobrim desetletjem je A. Gošnik Godec nekaj časa celo razmišljala, da bi jo ilustrirala še enkrat⁴. Doma je imela že ogromno skic za morebitno novo verzijo. »Vendar lika muce Copatarice ne bi preveč modernizirala, saj je na neki način brezčasen, bi pa otroškim figuram nadela nekoliko bolj sodobne obleke, njihove sobe bi bile bolj podobne današnjim, zagotovo pa bi spremenila njihove copate.«⁵ S Perocijevo, ki se je v našo mladinsko književnost zapisala s sodobnimi, mestnimi pravljicami, katerih glavni liki so otroci, sta se zavedali, da so pravljice največja naložba v otrokovo prihodnost, da pa morajo biti privlačne in kvalitetne, še posebej, če izpričujejo sodobnost. Kajti vsaka zbirka zgodb in njenih likovnih preoblek, ki otrokom lepša spalne rituale, istočasno pomaga razvijati jezikovne sposobnosti, bogati besedišče in

³ Zgodba o mucu, ki otroke na domiselni način uči redoljubnosti, je doživela že petindvajset izdaj in ponatisov, prodana pa je že v več kot 160 000 izvodih.

⁴ Alenka Teran Košir: »Ilustratorica, ki je narisala Muco Copatarico, bi jo danes narisala drugače«, SiolNET, 23. 10. 2017 <https://siol.net/trendi/kultura/ilustratorica-ki-je-narisala-muco-copatarico-bi-jo-danes-narisala-drugace-foto-video-451948>

⁵ Sandra Krkoč: *Ančka Gošnik Godec, ilustratorica: Včasih je navdih našla tudi v Playboyu*, intervju, Dnevnik, Ljubljana, 29. 11. 2011 <https://www.dnevnik.si/1042660606>

prinaša dragocene izkušnje. Knjiga *Za lahko noč* je izbor pisateljčinih pravljic, ki jih je urednica Kristina Brenkova že ob prvi objavi leta 1964 označila za klasične, dopolnjena izdaja (v zbirki Sončnica, 2011) pa poleg prvotnih prinaša še ponatis izbranih pravljic iz zbirke *Na oni strani srebrne črte* (MK, Cicibanova knjižnica, 1970), s čimer je zaokroženo predstavljeno pisateljčino najbolj ustvarjalno obdobje. Šesti, razširjeni ponatis pravljic je prinesel petdeset pisateljčinih klasičnih zgodb. Ela Peroci ima posebno mesto v novejši slovenski prozi za mladino, ker »je ustvarila izvorno različico sodobne pravljice, ki velja za reprezentativni zgled njenega pisanja za otroke in avtorico uvršča med najvidnejše slovenske ustvarjalce tega vzorca iracionalne proze,« je v uvodu knjige med drugim zapisala literarna zgodovinarica in teoretičarka dr. Marjana Kobe. Knjiga je obogatena z nezamenljivimi ilustracijami Ančke Gošnik Godec, v katerih si je slikarka lahko privoščila veliko več umetniške svobode. Avtorici – mnoge njune slikanice so nagovorile tudi otroke drugod po svetu, saj so izšle v številnih tujih jezikih – povezujejo generacijska pripadnost, medsebojno zaupanje, izjemen talent, zaupanje v moč domišljije in odprta pot do otroškega srca. In ne le otroškega. Tudi v knjigi *Prisedite k moji mizici* (MK, Sončnica, 1990) Ele Peroci je pisateljčini občutljivosti Ančka Gošnik Godec sledila z enakovredno razporejenimi barvnimi in ploskovitimi črno-belimi ilustracijami, le da te mestoma odlikuje »kar surrealističen izraz, ne da bi se avtorica oddaljila od otrokovega razumevanja«⁶. Sicer pa koncept interakcije med besedili in podobami v vseh njenih skupnih knjigah temelji na tipu ponazoritve, ki želi ustvariti nekaj, kar je preprosto privlačno, pravljичno ali nadrealno, a hkrati prilagojeno določeni stopnji otrokovega dožemanja.

Pripoved *Levi devžej* (devžej = žep) Prežihovega Voranca (Lovro Kuhar, 1893–1950) je avtorjeva prvoosebna pripoved o revnih sosedovih otrocih, ki so ostali brez matere. Črtico z zelo izrazito socialno tematiko, značilno za predstavnike socialnega realizma, je upodobila s tedaj dostopnimi likovnimi pripomočki. V črnih in sivih tonih je ilustratorica preprosto predstavila osirotele otroke, presunljivo, a vendarle poetično prijazno pa naslikala najmlajšega, bosonovega Naceja, ki je nekoč dobri sosed pokazal še levi, na pol prazen žep, da bi ga napolnila. Kot samostojna knjižica je z ilustracijami Ančke Gošnik Godec prvič izšla leta 1962 v zbirki Čebelica⁷.

Na kvalitetno slovensko ilustracijo so že od leta 1970 začele opozarjati tudi razstave del slovenskih ilustratorjev v Radovljici, tako je od leta 1982 nastajala stalna zbirka originalnih ilustracij v radovljiški Galeriji Šivčeva hiša. Prva ilustratorska razstava v (tedaj) novo urejeni galeriji je bila prav predstavitev ustvarjalnosti Ančke Gošnik Godec. Za stalno zbirko pa so (še) kakšno leto kasneje od avtorice odkupili ilustracijo, ki je nastala ob presunljivem besedilu *Pestrna* Franceta Bevka (1890–1970). Povest opisuje revno družino Grivarjevih (mamo, sina Petreča in hčer Nežko). Lik pestrne, oziroma Nežke, predstavlja težek položaj kmečkih otrok v začetku 20. stoletja. Takrat je bilo veliko otrok, a premalo hrane, zato so morali otroci po svetu, dečki za hlapce, deklice za dekline in pestrne. Pisateljčino literarno obsojbo trdosrčnega izkoriščanja otrok dninarjev, je ilustratorica mojstrsko empatično upodobila. Svoje zamisli je kot vselej podredila učinkoviti pripovednosti naslikanih

⁶ Maruša Avguštin: Ančka Gošnik Godec, v: *Za pravljice odklenjene ključavnice*, Mariborska knjižnica, Maribor, 2012, str. 160.

⁷ V naslednjih izdajah Mladinske knjige jo je ilustrirala Jelka Reichman (1971, 1980, 1985 in 2003).

zgodb, zato ni presenetljivo, da je s podobami v težkih zamolko zelenih in rjavih tonih in s kopico nadrobnosti poustvarila turobno razpoloženje pripovedi. S slikami in risbami je ustvarila trpko ozračje, v katerem je deključina nežna duša komaj kos pošastnim, nočnim samotam v podstrešni sobi, še posebej otožno presunljiva je temno modro vijolična podoba noči, ko da mati svetilko Petrču, vzame Nežko v naročje in se previdno pomika po spolzki, viseči brvi. Ilustracije (6 pokončnih barvnih ilustracij in 7 črno-belih vinjetnih ilustracij s tušem) so izšle v knjigi skupaj s podobami druge Bevkove povesti za mladino, *Lukec in njegov škorec*⁸ (MK, Zlata knjiga, 1974). Ta se odvija v začetku 20. stoletja, ko so bile življenjske razmere tako slabe, da so se mnogi selili v tujino. Za očetom se v Argentino odpravita Lukec s škorcem in mama, ki na poti umre. Deček kljub temu najde pot do očeta, s katerim napovesta vrnitev domov. Tako tragične kot lepe trenutke iz nekdanjega težkega obdobja je ilustratorica predstavila simbolično poenostavljano, da je postala pripoved privlačna in razumljiva tudi za najmlajše bralce, kar je ob dinamičnem prizoru pristanišča v Genovi, kjer v ospredju podobe Lukec sicer otožno zre v izložbeno okno z igračami, opazil umetnostni zgodovinar Marijan Tršar: »Ladja, denimo, ki se kadi ob pomolu, na njeni ilustraciji preneha biti ladja, kakršno gledamo odrasli z vso ropotijo tehnične in funkcionalne zvedenosti, marveč postane pisana, vabljiva igrača, ki si jo otrok zaželi imeti ob sebi, ko se koplje v vodi.«⁹ V obeh zgodbah, ki so ju za zbirko Zlata knjiga izbrali mladi bralci¹⁰, je pisatelj poleg tegob in stisk, ki sta jih morala glavna junaka prestati, izpostavil tudi vedro zvedavost, radostna pričakovanja in veselo igro otrok, kar je skupaj pomenilo velik izziv za ilustratorico, ki je morala v svojih podobah ustvariti sožitje najrazličnejših občutij. Tako kot je Bevk vzpostavil most med hudimi, tragičnimi in veselimi, skoraj norčavimi doživljanji (pri Lukcu s škorcem, pri Nežki s punčko), je ilustratorica z izredno izvedbeno skrbnostjo tema simbolnima likoma v vseh prizorih posvetila posebno pozornost.

Prva velika slikanica, ki jo je naslikala z natančnejšim opisovanjem podob, ki burijo otroško domišljijo in potencirajo otroško radovednost, je bila knjiga *Vile* (MK, Cicibanova knjižnica, 1960) Charlesa Perraulta v prevodu Ceneta Vipotnika. S prepletanjem natančnejših opisov s pravljlično razsežnostjo se je za knjigo *Modra puščica* (MK, Biseri, 1967) italijanskega pisatelja Giannija Rodarija v prevodu Eveline Umek-Kajzer lotila zgodbe o fantu Francescu, ki si je želel imeti vlak iz trgovine igrač, in potovanju lutke iz trgovine stare gospe Befane. Še večjo priljubljenost pa so z njenimi nazornimi ilustracijami kasneje požele pisateljve *Pravljice po telefonu* (MK, Cicibanova knjižnica, 1974). Svoj ilustratorski slog je tudi pri upodabljanju klasične slovenske literature za otroke prilagajala tako posamičnim pristopom pisateljev kot starosti otrok, ki so jim bile knjige namenjene. Seveda pa je

⁸ Prvi objavi Bevkovih povesti *Lukec in njegov škorec*, *Pestrna* (MK, 1974) z ilustracijami Ančke Gošnik Godec so pri isti založbi v zbirki Zlata knjiga (v kateri sta spremno besedo napisala Alenka Glazer in Marijan Tršar) sledili ponatise v letih 1978 in 1982, 1992, leta 2000 pa se je tema Bevkovima zgodbama pridružila še povest *Tatič*.

⁹ Marijan Tršar, *O Ančki Gošnik Godec*, v: *Lukec in njegov škorec*, *Pestrna* (France Bevk), MK, Zlata knjiga, 1978, str. 157.

¹⁰ »Že leta 1968, ko so v založbi Mladinska knjiga šele začeli spraševati mlade bralce, kaj jim je od prebranega najbolj všeč, so ti izbrali za zlato knjigo *Pestrno*. Potem so ji pridružili še *Lukca in njegovega škorca*.« Alenka Glazer, *O Francetu Bevku*, *Lukec in njegov Škorec*, *Pestrna* (France Bevk), MK, Zlata knjiga, 1978, str. 156.

bila osnovna odločitev za določeno risarsko ali barvno kompozicijo vedno odvisna tako od besedila kot od ilustratorkega razpoloženja in v tem kontekstu prenašanja literarnega nagovora v likovno podobo. Z obarvano risbo je v drobni knjižici *Deklica in partizan* (Borec, 1982) pisatelj Karla Grabeljška (1906–1985) ustvarila zimsko prizorišče med vojno in čustven prizor, ko drobna deklica iz partizanovih rok sprejema pustni krof. Ilustracije slikanice *Kadar Vanči riše* (Borec, Liščki, 1985) že na naslovnici napoveduje sugestivno podan prizor dečka, ki sredi ozelenega rožnatega travnika riše: Neža Maurer skozi pesmi enako zavzeto obravnava ljudi, živali in rastline, a tudi igro, delo in prijateljstvo, življenjsko vedrino vsebine pa razkriva tudi ilustratorka. Kratka sodobna pravljica *Snežaki v vrtcu* (MK, 1983) pisateljice Branke Jurca (1914–1999) je bila za ilustratorko nov izziv. Pristrčnost oblega snežaka je skupaj z raznolikostjo otroških obrazkov in še posebej pisanih oblačil, ki sredi snežne beline in modrine ozadij atraktivno izstopajo, realistično pripovedna, ritmično razgibana in barvno izredno privlačna. Ilustracija deklice s svinčnikom v ustih, ki hudomušno zre v svet, je skupaj z njeno živopisno risbico na mizi podoba čiste radosti in predstavlja ozračje pesmic Janeza Bitenca (1925–2005) v slikanici *Sonce se smeje* (Založništvo tržaškega tiska, zbirka Tobogan, 1985). V slikanici *Marko na belem konju jaše* (Borec, 1984) pesnika Toneta Pavčka (1928–2011) gre za čisto harmonijo poezije in slik, nežno naslikano v mešani tehniki, s tempero in akvarelom. Dokaz, da majhen format slikanice nikakor ne zmanjšuje pesnikovega in ilustratorkega izraznega bogastva, je nov natis slikanice (MK, Čebelica, 2020), tokrat s trdimi platnicami.

Ilustracije Ančke Gošnik Godec, ki se je sprva »sicer lotevala številnih črno-belih risb, a je s svojim nenehnim spremljanjem sodobnega slikarstva ustvarila samosvoj pravljичno krhki slikarski svet«¹¹, so z leti postale vse bolj razkošne, prepredene s številnimi podrobnostmi, kompozicija se je raztegnila čez celo stran, pogosto celo čez dve, žive barve so do robov izpolnile slikovno podlago. Načrtno o stilu sprva ni razmišljala, niti ga ni zavestno dograjevala, spreminjal in zorel je spontano. Za večje ploskve in ozadja ilustriranih podob je večinoma uporabljala velike in debele čopiče ter lopatice za nanašanje barv. Če pa je določena zamisel za ploskev ni zadovoljila, jo je poživila z očarljivo hudomušnostjo, jo posula s finimi detajli, jo prepredla z različnim poudarjanjem svetlobe, senc in na prvi pogled pri glavnih likih ne vedno zaznanega humorja, a prav zaradi te prikritosti posebnega. V svetu njenih ilustracij ni prostora za konflikte, za temne plati in tegobe življenja.

Z vizualno podobo ilustrator lahko nadgradi besedilo, kar doseže tako, da odpira nove prostore in gre v interpretacijo dlje od povedanega, globlje v pripoved. A zato se mora vanjo poglobiti, marsikaj raziskati. Tega se je Ančka Gošnik Godec zavedala tudi, ko je v ilustriranje sprejela rezijansko pravljico *Tri botre lisičice*¹² (MK, 1976), ki jo je za prihodnje rodove ohranil dr. Milko Matičetov (1919–2014): pripovedno izročilo je zbiral po različnih slovenskih pokrajinah, a najbolj je bil znan po raziskovanju Rezije, ki ga je povsem očarala in kjer je zbral več kot tri tisoč pravljič. Še preden je ilustratorka začela s slikanjem te pravljice, je želela Rezijo dobro spoznati, zato se je z njim dvakrat odpravila tja na izlet. V Reziji sicer ni bilo tako razkošnih hiš, kot jih je kasneje namenila trem botram lisičicam iz zgodbe, je pa dodala še vrata z barvnimi stekli, ki sicer niso posebej značilna za rezijansko

¹¹ Tatjana Pregl, *Slovenska knjižna ilustracija*, MK 1980, str. 49.

¹² Zlatno pero 1977, nagrada Politikinega zabavnika v Beogradu.

okolje, a se ji je zdelo, da so primerna za njene glavne junakinje. Pri slikanju je uporabila motive iz pokrajine in elemente iz rezijanske arhitekture, predvsem strehe hiš in portale. Ilustratorica se namreč tu ni omejila le na tekstovno predlogo, temveč je skušala podatkovne danosti povezati z ustreznim zgodovinskim in antropološkim kontekstom, v katerega so postavljeni upodobljeni prizori. Istočasno pa je v ilustracije, pri katerih še posebej usklajeno bivajo linije, barve, narativni, dekorativni in oblikovalski elementi, vpela veliko lastnih domišljijjskih elementov (recimo atraktivne avtomobile¹³, s katerimi se vozijo lisičice) in detajlov, ki so se ji zdeli pomembni za ozračje pripovedi, kar potrjuje ugotovitev, da se v ilustracijah slikanic včasih pojavljajo tudi liki ali okolja, ki jih v besedilu ni ali so le nakazani. Še posebej to oznanja osrednja dvostranska slika, kjer so stene dnevne sobe ene izmed lisičic poslikane z ogromno detajli, kar je ilustratorikino direktno vabilo gledalcu, prijazno in zvedavo igrivo kot otroška duša. Še danes so v domišljijjskih prizorih, ki vsak zase deluje kot samostojna slika, ilustracije te rezijanske pravljice nepresežene. Očitno je, da jih je ilustratorica naslikala z risarsko dodelanostjo, zavestno barvno dekorativnostjo, s sodobnim pristopom, vživetjem v nenavadnosti, z izjemnim poslušom za otroško dojemljivost njenih likovnih pripovedi, ob tem pa tudi nadvse uživala.

Pri ilustriranju je bila Ančka Gošnik Godec vedno zelo temeljita. Vselej je razmišljala o površini, ilustraciji besedila, zamislih posameznega avtorja ali ljudskih pripovedi, a tudi o lastni natančnosti pri prevajanju besednega sporočila v likovno sporočilo. Zato ji je veliko časa vzela priprava slikovne podlage, saj je šele na kakovostni osnovi lahko začela snovati in uživati v poudarjanju alkimije besed, v tkanju posamičnih podob za vsako ilustracijo, v slikanju zgodb. Njeno delo je v veliki meri zelo povezano z naravo ne glede na to, ali v zgodbi nastopajo zmaji, vile, povodni mož, čarovnice ali muce, lisičice, bele kače in številne druge živali. Pravljичno izhodišče ji je vedno ponujalo možnost za razmišljanje o kompoziciji ter barvnih, tonskih in prostorskih razmerjih. Pri realističnih podobah je v slike poskušala vnesti lasten domišljijjski svet s po svoje slikovito zamišljeno paletno barv. S posebno ljubeznijo je naslikala pripoved *Lučka Regrat* (MK, 1987) Gregorja Strniše (1930–1987). Ko jo je ustvarjala, je imela regrat ves čas pred seboj. »Opazovala sem ga v njegovih različnih oblikah: močno nazobčane liste, listnato rožico, steblo, rumeni cvet, regratovo lučko, njegova številna semena ... Hkrati pa sem veliko razmišljala, kako naj narišem Lučko Regrat, krhko, ljubko in minljivo, a izmišljeno deklico.«¹⁴ Kajti slikanica, ki je ilustratorici še vedno ena njenih najljubših, v besedi in podobi govori o posebni regratovi lučki, ki se odpravi v mesto, med ljudi, se opazuje v izložbah, da bi tudi sama ugotovila, kakšen je njen izgled. Dotika se ključnih življenjskih vprašanj vsakega posameznika. Pripoveduje o sprejemanju samega sebe, o tem, kako smo hote ali nehote vse življenje soočeni z ogledali soljudi.

¹³ »Nekaj nasvetov mi je dal tudi nečak Jure, ki je bil takrat star okoli deset let. Vprašala sem ga: 'Jure, kaj misliš, kakšne avtomobile so imele lisičice?' Odgovoril je: 'Bolj dirkalne. Pa z dolgimi havbami, špicami na kolesih in usnjenimi sedeži.' Držala sem se njegovih nasvetov.« Valentina Plahuta Simčič, *Ilustratorica, ki je v slovenske slikanice vnesla posebno domišljijo*, Delo, Ljubljana, 24. 10. 2011 <https://old.delo.si/kultura/knjizevni-listi/ilustratorica-ki-je-v-slovenske-slikanice-vnesla-posebno-domisljijo.html>

¹⁴ Sandra Krkoč: *Ančka Gošnik Godec, ilustratorica: Včasih je navdih našla tudi v Playboyu*, intervju, Dnevnik, Ljubljana, 29. 11. 2011 <https://www.dnevnik.si/1042660606>

Zelo pomembno pri ilustriranju je, da se avtor zaveda pomena dramaturgije posameznega besedila, iz katerega je treba izbrskati najbolj izrazite poudarke. Zgradba slikanice je zelo odvisna od tega, koliko ima ilustrator na voljo prostora pri svojem prevajanju besed v podobe. V tem kontekstu Ančka Gošnik Godec ponekod nadgradi besedilo le z drobnimi, preprostimi hudomušnimi domislicami, včasih pa splete celo svojo vzporedno zgodbo, kar je storila pri virtuozni upodobitvi poljudnoznanstvenega besedila Polonce Kovač v slikanici *Zelišča male čarovnice* (DZS, 1995, MK, 2001), ki prinaša opise okoli tridesetih najpomembnejših zelišč. Natančno je morala narisati čisto prava zelišča¹⁵ in jim v bogate slikarske podobe dodati pravljичne junake, ki se veselo sprehajajo med zelmi. Te ilustracije je delala zelo dolgo. Predvsem pri rastlinah jo je zanimala vsaka podrobnost, vsako je zelo skrbno opazovala, včasih celo z lupo, zato so izrisane do najmanjših detajlov. V tej slikanici o skrivnostih zdravilnih zelišč nastopa čarovnica Lenčka, zeliščarka, njeno znanje pa s pridom uporabljajo številne gozdne živali (ko jih tišči v želodčku, se prehladijo ali želijo le pregnati molje iz zimskih oblek ...). Razburljivo popotovanje po svetu zelišč je (vključno z recepti kot nekakšnimi vinjetami) z eno in dvostranskimi barvnimi ilustracijami naslikano nazorno, a hkrati hudomušno z živalskimi in človeškimi liki, ki bi jih lahko celo prepoznali, če bi pobliže poznali člane slikarkine družine. Vizualna pripoved je dvojna, zeliščne pokrajine in duplinice v podrasti so naslikane v predstavljeni velikosti do potankosti realistično, v njihovem objemu pa se kot v Aličini čudežni deželi dogajajo slikarkine pravljичne domislice, od piknika v travi (*Kamilica*), čajanke (*Regrat*), spanja v drevesni krošnji pod že tradicionalno pisano kvadratnasto kvačkano odejico (*Dobra misel*), mišjega klepeta pri nabiranju repinca (*Repinec*) pa vse do srečanja male čarovnice Lenčke z zajcem (*Kislica*), za celo glavo večjim od nje, s čimer je nedvomno nadgradila literarno poučno predlogo.

Dejstvo, da je kvalitetna besedila lažje ilustrirati, ker avtor v njih najde oporo, se je za resnično izkazalo že pri nastajanju ilustracij na besedila mnogih slovenskih klasičnih in sodobnih pisateljev v njenem najplodnejšem opusu pred koncem stoletja, a tudi mnogo kasneje pri igrivo izbrušenih pesmih Anje Štefan v veliki slikanici *Iščemo hišico*. Prva pesničina slikaniška zbirka pesmi s podobami Ančke Gošnik Godec je pri Mladinski knjigi izšla leta 2005, leta 2013 pa še v pomanjšani obliki. Ilustracije pesmi so bile ilustratorki izziv, saj je med svoj tipično razpoznaven (etnološko preverjen) slikarski nagovor vpletla marsikatero za sodobni čas značilno podrobnost. Pesem, po kateri nosi slikanica naslov, je nosilna, tako je izslikana tudi spremna ilustracija, kjer družinica s tremi otroki sanja o hišici, v kateri bodo srečni. »*Iščemo hišico, iščemo hišico / z eno kamnito stopničko do vrat, / z majhnimi okenci, starim balkončkom, / majhno kot kajžico, lepo kot grad.*« Resda je hišica (tudi na naslovnici) prisrčno naslikana kot kajžica, ki je v našem zgodovinskem spominu ohranjena kot kulturna dediščina, a družinica, ki, s hrbti obrnjena proti gledalcu, navdušeno zre proti tej beli, v sam center podobe postavljeni hišici, učinkuje prav sodobno (frizure, oblačila, obutev ...). Tudi pri drugih ilustracijah, ki nagovarjajo

¹⁵ »Kjer je opisana narava, si podob ne moreš zgolj izmišljovati. Naravo rada opazujem in jo rada tudi slikam. Ko sem ilustrirala knjigo Polonce Kovač *Zelišča male čarovnice*, sem rastline opazovala vsak dan. Včasih sem jih nabrala ter jih dala v vazo, da sem jih imela pred seboj. Marsikatero rastlino iz knjige sem utrgala kar izpred hiše v Bohinju.« Sandra Krkoč: *Ančka Gošnik Godec, ilustratorka: Včasih je navdih našla tudi v Playboyu*, intervju, Dnevnik, Ljubljana, 29. 11. 2011 <https://www.dnevnik.si/1042660606>

s pravljničnimi bitji in živalmi, postaja nekaj sublimnega v teh podobah realno, otrokovi zaznavi dojemljivo.

Občudovanje ljudske umetnosti je v opusu Ančke Gošnik Godec nemogoče spregledati, iz njenih ilustracij sije tradicija srednjeevropskega in zlasti slovenskega pravljničarstva, prepredenega z njej lastnim intimno domišljjskim ozračjem, v katerem je vedno rahel pridih humorja. Za zbirko *Pravljice jugoslovanskih narodov* sta leta 1964 nastali slikanici *O treh grahah*, prekmurska ljudska pravljica, in *Zlata ptica*, slovenska ljudska pravljica, za kateri je še isto leto prejela Levstikovo nagrado. Že naslednje leto je upodobila slovenski ljudski pravljici *Pastirček in O povodnem možu*¹⁶ (MK, Čebelica, 1965), po izboru Kristine Brenkove, ki ga je tudi prevedla, pa je izšla slikanica s takrat običajnimi mehкими platnicami *Pravljice*¹⁷ (Prešernova družba, 1965). Slikanica je kasneje z likovno nazornimi, slikarsko zasnovanimi ilustracijami izšla v zbirki Velike slikanice (MK, 1976). Ljudskim pravljicam v slikanici *O premeteni kokoški* (Borec, Kurirčkova knjižnica, 1975) je sledila nepozabno ilustrirana knjižica pravljic iz vsega sveta *Mamka Bršljanika* (MK, Deteljica, 1976).

Otroška leta številnih generacij so neizbrisno zaznamovale vse te in mnoge druge ljudske pripovedi, kot so *Vietnamske pravljice* (MK, Zlata ptica, 1969), *Lisica in petelin* (MK, Čebelica, 1973), *Dvanajst ujev* (MK, Čebelica, 1974), *Pšenica, najlepši cvet* (MK, Čebelica, 1974) in realistično pravljnično izslikana slovenska ljudska pravljica *Janček Ježek* (MK, Velike slikanice, 1982). Pravljice so jo vedno vabile k njihovi upodobitvi, ni presenetljivo, da je zato mehko poetično in v toplih zemeljskih tonih skoraj romantično upodobila dečka Jančka, ki se je spremenil v ježa. S pridihom humorja so za zbirko *Najlepše slovanske pravljice* nastale tudi ilustracije za slikanico *Lonček kuhaj* (MK, 2001). In mnoge druge, v katerih njene ilustracije kažejo izrazito veselje do pripovedovanja čarobnih zgodb, s posebej izpostavljeno milino in nedoločljivim hrepenenjem pa se kaže tudi navidezno realni svet s prepoznavnimi pokrajinami, živalmi in rastlinami.

Ob različnih jubilejih so začeli izhajati bogati izbori iz zakladnice njenih ilustracij, v katerih se je znašla večina njenih del. Prave male pregledne razstave, spravljene v razkošnih edicijah. Za ljubitelje pravljic – od najmanjših, ki jim jih berejo še odrasli, do vseh drugih ljubiteljev pravljic – je izšla zbirka pripovedk v knjigi *Za devetimi gorami* (MK, Zlata ptica, 2010), ki jih je izbrala Anja Štefan iz različnih slovenskih pokrajin. Z več kot stotimi ilustracijami sta jo obogatila Zvonko Čoh s svojim značilnim karikaturnim humorjem, ki meji na grotesko, in Ančka Gošnik Godec s prijazno zadržano hudomušnostjo na manjših, a domišljeno izpiljenih obarvanih risbah. Vsakemu po svoje je blizu pravljnična vsebina, na kateri temelji njuna likovna pripoved, povezuje pa ju vživetje v poetičnost narodnega izročila. Leta 2011 je na 368 straneh izšla bogata antologija¹⁸ *Zlata ptica: zgodbe in pesmi s podobami Ančke Gošnik Godec* kot poklon založbe Mladinska knjiga avtorici

¹⁶ Diploma Beograda 1967 za ilustracije v knjigi.

¹⁷ Ob stoti obletnici rojstva Kristine Brenkove je knjiga *Pravljice* (MK, Zlata ptica, 2011) ponovno izšla v ilustrirani preobleki z dvobarvno ilustracijo sicilijanske ljudske pravljice *Sončeva hčerka* na naslovni strani.

¹⁸ Ilustracije sta izbrali Irena Matko Lukan in Ančka Gošnik Godec. Spremni besedili sta napisali Anja Štefan in Judita Krivec Dragan. Obsežno *Bibliografijo ilustriranih knjig* Ančke Gošnik Godec je prispevala Petra Koršič. Knjigo je likovno uredil Pavle Učakar.

vrhunskih ilustracij, s katerimi je od petdesetih let prejšnjega stoletja bogatila mnoge izdaje slikanic in ilustriranih knjig za otroke. Z njenimi neminljivimi podobami je v tej razkošni knjigi zbranih več kot 60 zgodb in pesmi svetovnih in slovenskih avtorjev: 20 slovenskih ljudskih pravljic, skupaj z rezijanskimi, 36 pravljic, zgodb, pesmic slovenskih avtorjev, 10 pravljic iz svetovnega izročila (od sicilijanske do nemške in japonske) in dve 2 križanki. Med njimi so največje klasike otroštva več generacij, od ilustracij za slikanice *Muca Copatarica*, *Pestrna*, *Snežaki v vrtcu* do neponovljive interpretacije slovenskih pravljic, kot so *Zlata ptica*, *Tri botre lisičice*, *Volk in sedem kozličkov*, *Povodni mož*, *Mamka Bršljanika*, *Janček Ježek* in *Lonček, kuhaj*, ali ključna dela zadnjih let, *Lučka Regrat*, *Zelišča male čarovnice* in *Iščemo hišico*, v katerih je subtilno, žlahtno in izvorno potrdila svoje mojstrstvo. Retrospektivna zasnova knjige ilustracij Ančke Gošnik Godec je antološko dragocena.

Odkar znamo ljudje govoriti, si pripovedujemo pravljice. V dolgih stoletjih se je preko ustnega in pisanega ustvarjanja številnih pripovedovalcev izoblikovala skoraj nepregledna zakladnica pravljic po vsem svetu. Tudi zbirka pravljic iz vsega sveta, ki jih je leta 1980 izbrala Kristina Brenkova za knjigo *Zlata skledica*, predstavlja svet v malem, ki mlade generacije bralcev znova in znova uči strpnosti med ljudmi, povezanosti z naravo ter utrjuje vezi s starodavno preteklostjo. Knjigo dvainšestdesetih pravljic je z vso pozornostjo do raznolikosti izročil z vseh kontinentov ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Pri založbi Mladinska knjiga je leta 2017 izšel ponatis knjige z atraktivno fantazijsko barvno ilustracijo, ki objema knjigo, posvečeno ilustratorkinemu 90-letnemu jubileju. V knjigi je devet celostranskih ilustracij, ki večinoma z značilno simbolno barvo vsake posamezne podobe nadgrajujejo ozračje pripovedi. Če je pri teh barva tista, ki simbolno dopolnjuje bistveni del upodobljenega besedila, je ostalih 45 črno-belih risb lahkotnejša, a ne nujno manj izpovedna spremljava pravljic. Te so večinoma polstranske in ilustrirajo samo del besedila. Ponekod barvno ilustracijo vsebinsko dopolnjuje vinjeta (*Perzijska pravljica*) ali (pri daljšem besedilu) celo dve polstranski ilustraciji (*Ruska pravljica*). Večje, a ne celostranske, se bolj naslanjajo na vsebino pravljice (*Turkmenska pravljica*, *Francoška pravljica*, *Sicilijanska pravljica* ...). Vse črno-bele ilustracije so dinamično razporejene po obsežni knjigi (368 strani), kamor so ritmično vpete tudi vinjete in celostranske barvne ilustracije. V črno-belo risbo s peresom in tušem je treba vložiti veliko več truda in imeti več znanja, kot če ilustrator ustvarja v barvah, z njimi je lažje doseči dopadljiv učinek. Ilustratorino delo je bilo vedno zahtevno, saj se je morala vživljati v pravljice starodavnih ljudstev z vsega sveta, pa tudi v romske, rezijanske in slovenske, čeprav je za posamezne pravljice ustvarila (praviloma) le eno podobo. Seveda pa tako obsežne ilustrirane knjige zahtevajo drugačen uredniški pristop k upodobitvam besedila kot slikanice. Antološko zasnovana je tudi zbirka pravljic *Tristo zajcev*¹⁹ (MK, *Zlata ptica*, 2019), v kateri so bile za štirinajst pravljic uporabljene tudi ilustracije Ančke Gošnik Godec, pri kakšni le vinjeta. Pri vseh teh zbirkah ne moremo mimo dejstva, da so ustvarjene na osnovi recikliranja (izdajanje enih in istih besedil in ilustracij v različnih zbirkah) s promocijskimi naslovi. V

¹⁹ V ilustrirani zbirki *Tristo zajcev / Najlepše slovenske pravljice iz zapuščine Milka Matičetovega* je zbranih 44 pravljic po uredniškem izboru Anje Štefan. Knjiga na 172 straneh, pri kateri je bila zelo poudarjena njena vizualna stran, je bila na Slovenskem knjižnem sejmu 2019 nagrajena kot najlepše oblikovana knjiga. Ilustrirali so jo še: Zvonko Čoh, Jelka Godec Schmidt in Ana Zavadlav.

tem kontekstu se literarna zgodovinarica Milena Mileva Blažić v recenziji knjige²⁰, ki jo v zaključku ne glede na odprta vprašanja oceni kot odlično delo, sprašuje: »Pričujoča knjiga je odličen primer sodobne binarnosti, v zvezi s katero se pojavijo določena vprašanja: je namen knjige branje ali kupovanje (če je intencionalno luksuzno ilustrirana knjiga namenjena branju, zakaj je fizično pretežka, da bi jo otrok držal v rokah)?« Vprašanje je seveda upravičeno. A če pogledamo iz drugega zornega kota, morda tudi ne. Take zbirke po eni strani res ustrezajo komercialnim kriterijem časa, saj drobnih slikanic z mehкими platnicami skoraj ni več, po drugi strani pa so danes dragocene²¹ kot antološke izdaje.

Čeprav je Ančka Gošnik Godec že desetletja vrhunska slovenska ilustratorica, je morala prehoditi veliko stopnic, da je postala in ostala nepogrešljiva za generacije beročih otrok. Morda ji je res na kožo pisan latinski rek Prek trnja do zvezd, katerega sporočilo je, da si moramo vse, kar je vredno, prislužiti z naporom. Nobena vredna stvar ne pride kar tako, sama po sebi²². Tako je tudi ona ustvarila ogromen ilustratorski opus, a delo, vloženo v plemenite stvari, kot je približevati literaturo s svojevrstnim likovnim prevodom najmlajšim bralcem, ni bilo zaman. To je in je bilo njeno poslanstvo. Njen neizmerno bogat ilustratorski opus, v katerem so skriti svetovi pravljic, pesmi, ugank, a tudi pripovedi iz povsem vsakdanjega življenja, ima pomembno mesto v vrhunski umetnosti slovenske knjižne ilustracije. Spretno nagovarja otroški svet in tiste koticke odraslega, ki so še polni vitalnega duha in želje po novih spoznanjih. Tako kot ljudske pripovedi, ki jih je ilustratorica največkrat obogatila s podobami, tudi ona skozi govori o človekovem odnosu do drugih ljudi, do živali, do bajnih bitij in do narave nasploh. Prav to pa dela njene vizualne pripovedi brezčasne.

Ana Zavadlav

Ana Zavadlav²³ se zaveda različnih nalog ilustracije in svojo vlogo ilustratorke opravlja odgovorno do sebe, do piscev besedil, ki jih prevaja ali po svoje nadgrajuje

²⁰ Milena Mileva Blažić, *Anja Štefan: Tristo zajcev. Najlepše slovenske ljudske pravljice iz zapuščine Milka Matičetovega*, recenzija, Sodobnost, 8. januar 2021 <https://www.sodobnost.com/anja-stefan-tristo-zajcev-najlepse-slovenske-ljudske-pravljice-iz-zapuscine-milka-maticetovega-recenzira-milena-mileva-blazic/>

²¹ Podobno je Ančka Gošnik Godec še v socialističnih časih s svojimi deli sodelovala pri kar obsežni antološki knjigi *Sončnica na rami / pesmi za otroke od Frana Levstika do danes. Izbral Niko Grafenauer* (MK, 1975 – 21 ilustratorjev).

²² Ančka Gošnik Godec: »Mislim, da sem izbrala kar pravi poklic, čeprav je težak, zahteven in odgovoren.« Vir: Alenka Veler, *Album slovenskih ilustratorjev*, MK, 2005, str. 24.

²³ Rodila se je 24. aprila 1970 v Šempetru. Leta 1997 je diplomirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, na oddelku za slikarstvo pri prof. Janezu Berniku, in študij nadaljevala na specialki za grafiko pri prof. Branku Suhyju. Leta 1993 in 1994 je prejela študentsko in univerzitetno Prešernovo nagrado, leta 1998 pa nagrado Novega mesta za grafiko. V letu 1999 je bila na študijskem izpopolnjevanju v Pennsylvaniji na Indiana University of Pennsylvania, na oddelku za grafiko pri profesorici P. Villalobos, v letu 2002 pa je preko razpisa Zveze Društev slovenskih likovnih umetnikov, katere članica je od leta 2000, ustvarjala v Cite d'Art v Parizu. Od leta 2003 se posveča predvsem knjižni ilustraciji za otroke in mladino. Doslej je z njenimi ilustracijami izšlo mnogo slikanic in ilustriranih knjig. Njene ilustracije so tudi v revijah za otroke in mladino (*Ciciban in Cicido, Galeb, Mavrica*) ter učbenikih. Imela je več samostojnih

v likovne pripovedi, in do bralcev, ki so jim namenjene. Ilustratorska naloga izhaja iz besedila, upošteva sprejemljivost bralca in sočasno ohranja avtorsko prepoznavnost likovnega izraza. Zavadlavova, ki najraje ilustrira pravljična besedila in humorne zgodbe, a hkrati vse bolj briljira v upodabljanju skrivnostno občutenih pripovedi, se te naloge vselej odgovorno loteva, a ne glede na raznolikosti njenega stila pri likovnih pristopih posamičnih ilustracij za knjige je videti, da pri tem svojem delu res uživa. Svojo ustvarjalno pot pa je začela kot uspešna grafičarka. V procesu ustvarjanja cikla je bila vsaka grafika mlade umetnice tedaj sled, ki ga pušča primarni odtis.²⁴ Po razstavi grafik v Mestni galeriji v Novi Gorici (2001) se je Zavadlavova skoraj v celoti usmerila v ilustriranje knjig – predvsem knjig za otroke, ki ilustratorjem ob besedilu puščajo kar največ svobode – in na tem področju naredila že veliko. Občutek za drobne miniaturne upodobitve nosi v sebi od študijskih let, kar ji pride prav tudi pri knjižni ilustraciji. Tako kot grafik na začetku svoje ustvarjalne poti, se Zavadlavova loteva tudi ilustracij z vitalnostjo, poslušom za besedilo in likovno svežino ter vse doslej ohranja svojo osebno noto. Od slikanice do slikanice ter od ilustrirane knjige do nove ilustrirane knjige je zanjo pomembna vse bolj poglobljena razgradnja osebnostnih značilnosti nastopajočih likov. Učinek knjižnih ilustracij je že v izhodišču naravnano izrecno na knjige, zato ilustracije živijo v knjigi, izvorniki pa največkrat ostajajo v avtorjevih predalih in jih – razen na občasnih samostojnih razstavah²⁵ – v večjem obsegu lahko le redko vidimo. Zaradi izvornosti ilustracij Ane Zavadlav in njene inovativnosti v tej posebni likovni zvrsti prav razstave njenih ilustracij lahko prikažejo razvoj te občutljive in strokovno odgovorne ilustratorke in nakazujejo ustvarjalne smeri, ki jim uspešno sledi.

Četudi sodijo ilustracije v knjige, lahko govorijo tudi same zase. Še posebej to velja za ilustracije lirske poezije, ki je le težko upodobljiva in ilustrator v njej izraža predvsem svoje dožemanje izpovednega čustva v dialogu z literarnim ustvarjalcem, toliko manj pa za poljudno-znanstvene slikanice ali slovarje, kjer morajo

razstav ilustracij ter sodelovala na pomembnih domačih in mednarodnih bienalnih razstavah ilustracij. Nagrade in priznanja: na 7. bienalu slovenske ilustracije je leta 2006 dobila Smrekarjevo priznanje za poljudno-znanstveno ilustracijo; na 9. slovenskem bienalu ilustracije prejela posebno pohvalo člana žirije za nagrado Hinka Smrekarja (po izbiri Judite Krivec Dragan); leta 2014 je na 11. bienalu slovenske ilustracije prejela priznanje Hinka Smrekarja; leta 2016 je na 12. slovenskem bienalu ilustracije prejela posebno pohvalo; leta 2019 in 2021 je prejela Levstikovo nagrado; leta 2021 je na 14. bienalu slovenske ilustracije prejela plaketo Hinka Smrekarja. Knjige z njenimi ilustracijami so bile nominirane za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico (2007, 2010, 2013, 2017) in Levstikovo nagrado (2017, 2021). Iz naslova knjižničnega nadomestila je pri Javni agenciji za knjigo dvakrat prejela študijsko štipendijo za področje ilustracije (2004, 2008), leta 2019 pa vrhunsko štipendijo. Živi in dela v Solkanu.

²⁴ Tatjana Pregl Kobe, *Ana Zavadlav*, Likovne impresije III., Založba Mondena, Grosuplje, 2007, str. 248.

²⁵ Večkrat je samostojno razstavljala, sprva najpogosteje ob predstavitev knjig: 2004 – Krajevna skupnost, Solkan; 2005 – Galerija Družina, Ljubljana; 2005 – Galerija Učilna, Osek; 2007 – Knjižnica Bežigrad, Ljubljana; Galerija Učilna, Osek; Lavričeva knjižnica, Ajdovščina; Galerija Sončnica, Ljubljana; 2008 – Galerija Sončnica, Ljubljana; 2009 – Galerija Rika Debenjaka, Kanal ob Soči; 2011 – Galerija Krka, Novo mesto; 2014 – Mestna hiša, Ljubljana; 2018 – Hiša ilustracij, Layerjeva hiša Kranj, Kranj; 2019 – Galerija Lek, Ljubljana; Mestna knjižnica Kranj; Društvo humanistov Goriške – Mesto knjige, Nova Gorica in Lična hiša, Ajdovščina, 2020.

biti ilustracije kar se da nazorne in običajno zvesto sledijo besedilu. V opusu Anje Zavadlav so od začetka navzoče tako ilustracije za didaktična besedila, kot ga je npr. za slikanico *Od kod si, kruhek?* (Didakta, 2003) napisal Tomaž Lapajne, kot za pravljlična besedila in drugo prozo ter poezijo različnih avtorjev. Pri pravljličnem zapisu Štefke Kac-Marn v slikanici *Trije palčki* (Revija Galeb, 2005) je prišel do izraza ilustratorčin izbor bogato niansiranih tonov prevladujočih belih in modrih barv.

Topli družinski odnosi, ki nastopajo v mnogih slikanicah in ilustriranih knjigah za otroke pisateljice Nataše Konc Lorenzutti, so v ilustracijah Ane Zavadlav našli pravi odziv. Po eni strani ilustratorka v čarobno slikovitem barvnem koloritu sledi besedilu, po drugi strani pa ga dopolnjuje z ilustracijami, ki govorijo same zase. Ni torej presenetljivo, da sta bili leta 2020 obe ustvarjalci dobitnici priznanja IBBY častna lista. Lirična zgodba Nataše Konc Lorenzutti o bratcih Tinu in Tonu, ki vsak večer slonita pri oknu in gledata zarjo, se dogaja v zeleni dolini, kjer leži v hrib vpeta vasica: hiše so kamnite, na oknih so rože, nad strehami se dviguje gozd in še više dve cerkvi. Ponoči, ko vsi v vasici zaspijo, se v njuno umirjenost pritiho-tapijo sanje. Nad balkonskim oknom je slišati prhutanje kril angelov, ki bdita nad njima in poslušata, kako bijeta njuni srca. Sonce zahaja na drugi strani doline. Tam se dogaja *Lučka: zgodba o rojstvu* (Založba Družina, Mavrična knjižnica, 2004). Osnovni motiv avtorica podob obogati z impresivno doživetom domišljijo. Naslednja knjižica *Ravno prav velik*²⁶ (Družina, Mavrična knjižnica, 2006) je prinesla nadaljevanje, bratca in sestrice Lucija so počasi rasli. Ali prepočasi ali prehitro, se ni mogel odločiti mali triletnik Tin. Za poslikano majčko, ki jo je prinesla babica, in je bila premajhna za Tona in prevelika za Lucijo, je bil ravno prav velik. In tudi prijateljčki v vrtcu so bili vsi skoraj enako veliki in tako je tudi Tin postal ravno prav velik fant. Nežnost akvarela, v katerem ilustratorka rada ustvarja, dopolnjuje s tanko črno ali barvno črtno risbo, kadar želi biti čim bolj nazorna v predstavljanju različnih, tudi izrazito poučnih pripovedi. Pri slikanicah za najmanjše otroke imajo podobe ob besedilu enakovredno vlogo, pri majhnih otrocih, ki še ne znajo brati, celo vodilno. Slike so otroškim očem blizu, ob njih tkejo lastne pripovedi. Za razumevanje celote pa je prav, da otroci zgodbo poznajo ali da jim jo odrasli preberejo. To velja tudi za njuno knjižico *Mi smo slike* (Družina, Mavrična slikanica, 2007), v kateri uganke, kratke zgodbe in pesmice z velikimi črkami v slikopisih predstavljajo družino. Naslov njune naslednje skupne ilustrirane knjige *Kakšno drevo zraste iz mačka* (Miš, 2012) je duhovit (nanaša se na drugo izmed enajstih poglavij, komedije z mačkom Tigijem duhovito ilustrira tudi dvostranska risba Ane Zavadlav na ovitku in predlistu), a zavajajoč. Je pa avtoricama prinesel precej priznanj.²⁷ Glavni junak knjige ni maček, ampak družina z več otroki, kjer se dogaja vse mogoče: pripovedovalka skozi njihova usta enostavno, a duhovito razgrinja družinsko življenje, ki mu Zavadlavova sledi s številnimi vinjetnimi ilustracijami (le pet je celostranskih). Kot oblikovalka si je zlahka privoščila tudi njihovo razporejanje in vpletenost med besedilo, tudi s kakšnimi zapisi ob robu ali fotografijo zmečkanega papirja (voščila z otroškim napisom). Pisateljica in ilustratorka sta se

²⁶ Nagrada Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico 2007.

²⁷ Nominacija za nagrado večernica, 2012; znak Zlata hruška, 2012; Pionirska knjižnica: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2013, nominacija za nagrado *desetnica*, 2014, uvrščena za Cankarjevo tekmovanje 2020/21 za 4. in 5. razred.

znova znašli skupaj pri ilustrirani knjigi *Nisem smrklja*²⁸ (MK, Deteljica, 2017). Osemletna deklica Polona živi vsakdanje življenje in ima težave, ki se odraslim ne zdijo velike, ona pa se mora ob vsaki težavi zamisliti, jo prepoznati in premagati. V štiriindvajsetih poglavjih opisane postaje na poti dekličinega odrasčanja spremlja niz vinjetnih ilustracij, ki se prepletajo med besedilom ali pa slikopisno nastopajo kar v njem, se včasih s kratkimi vzkliki v oblakih pojavijo v stripovski maniri, hkrati pa v knjigi pripovedno dominirajo malo večje ilustracije, ki skačejo iz robov v notranjost ali se plazijo ven, objamejo polovico strani in le redko celo stran. Svež, sodoben pristop, ki ne spremlja le besedila, ampak vzporedno z njim duhovito plete ozračje okoli samosvoje, a vedno v družino vključene, včasih iznajdljive, drugače otroče trmaste deklice. Za tolikšno vpetost ilustracij v knjigo ji je bilo (verjetno) v pomoč, da je knjigo na 148 straneh tudi oblikovala. Zadnja knjiga iz njenega skupnega ustvarjalnega tandema je ilustrirana knjiga *Tronci* (MK, Deteljica, 2021). Je kratka, hudomušna in kar napeta pripoved o družinskih in šolskih pripetljajih glavnega junaka Izidorja in njegovega skrivnostnega prijatelja Troncija, začinjnih s toplino in avtoričino značilno tankočutnostjo, ki ji ilustratorica v svoji značilni šegavi maniri sledi v nizu barvnih vinjet (hudomušno jih vtakne celo na napovedno stran, ob kazalo in kolofon) ter z nekaj celostranskimi slikami. Po eni strani gre za lahkotno, za otroke privlačno nabrito branje, pri katerem iz ozadja preseva določena mera trpkosti (nesoglasja s sošolci, medvrstniško nasilje, problematika zasvojenosti z digitalnimi vsebinami). Doživljanje zgodbe v knjigi (skoraj) enakovredno dopolnjujejo prijazne in tople ilustracije Ane Zavadlav, ki pa med besedilo nevsiljivo dodajajo slikopisne in malodane stripovske zapise.

Še posebej pomembno za ilustratorikin nadaljnji razvoj je Smrekarjevo priznanje za poljudnoznanstvene ilustracije na 7. Slovenskem bienalu ilustracije, ki ga je leta 2006 prejela kot avtorica likovne podobe projekta *Igrajmo se s Kukujem* (avtorica Nataša Bucik, MK, 2006). V tem didaktičnem projektu se kaže velika odgovornost obeh avtoric do otrok in do svojega dela ter sposobnost za skupinsko delo. »Za razvoj otrokovega interesa za branje je ključno veliko skupnega branja v domačem okolju oziroma ob pomoči odraslega.«²⁹ V zbirki³⁰ razvojne psihologinje in dolgoletne urednice revij *Ciciban*, *Cicido* in *Za starše*, ki že dolgo pripravlja igrarije za spodbujanje porajajoče se pismenosti, vabi otroke ob spremljajočih premišljenih ilustracijah Ane Zavadlav k skupnemu reševanju igrivih, zanimivih in poučnih igrarij: slikanice so primerne za predšolske otroke in šolarje začetnike, za njihov jezikovni razvoj, popestrijo otrokov prosti čas, prispevajo k zabavnemu učenju ter uspešno preganjajo dolgčas. Na začetni strani slikanice/slovarja *Kukujev slikovni slovar*³¹ (MK, 2008) Bucikove piše, da je vloga staršev, vzgojiteljev ali kogarkoli, ki bere skupaj z otrokom, zelo pomembna tudi pri učenju pravilne izgovorjave besed. Pomagali naj bi si z dodatnim slovarjem, saj v tem ni zapisa izgovorjave, zato je pri MK izšla tudi

²⁸ Nominacija za *desetnico* 2019.

²⁹ Nataša Bucik, *Didaktične igre za spodbujanje porajajoče se pismenosti; Branje za znanje in branje za zabavo*, Priročnik za spodbujanje družinske pismenosti, Andragoški center Slovenije, Ljubljana, 2009, str. 107–116.

³⁰ Izšle so še: *Igrajmo se s Kukujem – Na deželi, Pri nas doma, V mestu* (vse MK, 2014) in *Igrajmo se skupaj*, zbirka igrarij (MK 2020).

³¹ Ilustracije so bile delno objavljene v reviji *Cicido* (letnik 2005/6, 2006/07, 2007/8). Leta 2018 je izšel drugi ponatis. V pripravi je *Kukujev slikovni slovar 2* (MK).

spletna interaktivna različica slovarja³², ki vključuje izgovorjavo besed v vseh treh jezikih. Osrednje mesto v slovarju je praviloma zapolnjeno z dvostranskimi ilustracijami, na katerih avtorica domiselno zariše tematsko polje, ki mu je določeno poglavje namenjeno. S poslušom za detajle ilustratorica podobe največkrat razdeli v manjše kadre, ki smiselno prehajajo eden v drugega in se tako združujejo v vsebinsko celoto. Sicer pa je slovar namenjen otrokom različnih starosti. Najmanjši se učijo iz bogatih vizualnih pripovedi, malo večji se s pomočjo odraslih učijo angleških in francoskih besed, šolarji pa ga lahko imajo že za svoj prvi slovar. Vsekakor pa vse likovno prijazno približane besede pomagajo otrokom, da si besede lažje zapomnijo.

Za otroke, ki jim navadno še berejo odrasli, medtem ko sami zvedavo brskajo po podobah, ilustratorica v akvarelni tehniki (včasih tudi v kombinaciji s kakšno drugo) najlažje izraža različna razpoloženja v naravi ali opisuje, razlaga in nadgrajuje raznovrstne pripovedne vsebine. Takšna je tudi slikanica *Pridi, greva na sprehod* (MK, Čebelica, 2008) Cvetke Sokolov, uvrščena na seznam knjig³³ za otroke v predšolskem in zgodnjem bralnem obdobju. Brez dvoma mednje spadata tudi slikanici iste pisateljice *Moj dojenček*³⁴ (Miš, 2012) in *Kot noč in dan* (Miš, 2015, 2020). Slikanici z na otip žametnima ovitkoma družijo nenavadna zgradba knjige. Vsaka ima dve barvno atraktivni naslovnici z istim naslovom in imeni obeh avtoric. V obeh knjigah sta glavna lika prijatelja Barbara in Dominik, ki vsak s svoje strani knjige opisujeta prihod dojenčka v družino. Najprej dobi Dominik sestrico Neli, nato pa Barbara bratca Blaža. Na sredini se zgodbi končata tik pred spanjem, ilustratorica ju poveže s čudovito dvostransko modro, z zvezdami posuto podobo noči. Zrcalno se odvija tudi druga knjiga, ki govori o tem (tako se prične vsako izmed najstih poglavij na obeh straneh knjige), da sta si najboljša prijatelja Barbara in Dominik različna kot noč in dan. Seveda pa imata, kot se izkaže na sredini (ali na koncu, kakor se vzame) knjige, tudi veliko skupnega. Dvostranska ilustracija z realistično zasnovano panoramo in nasmehi na licih obeh glavnih junakov. Živobarvne ilustracije ter večje in manjše vinjete precej nazorno sledijo dogajanju, kar je za tovrstne slikanice povsem logično. Skupaj sta avtorici naredili še tri knjige slikopisov in ugank za malčke: *Kdo nikoli ne miruje, V našem vrtcu* (MK, 2012) in *Visoko, višje – do neba* (MK, 2013). Primerno malim bralcem slikopisi sledijo naravnim časovnim zakonitostim, najpogosteje so enostranski in dodatno opremljeni s polno ilustracijo, ki opisano dogajanje nadgrajuje. Slikopisi so odlično motivacijsko sredstvo za branje in pomoč pri prvih bralnih korakih, kajti tisti otroci, ki že znajo brati, si z iskanjem primernih besed bogatijo besedni zaklad, najmlajši pa lahko aktivno sodelujejo pri branju.

Tri skupaj načrtovane slikanice Barbare Hanuš pri založbi Miš – *O Jakobu in mucih Mici – Rojstni dan* (2009), *O Jakobu in mucih Mici – Novoletna smrečica* (2010) in *O Jakobu in mucih Mici – Maškare* (2012) – se na domiselni način lotevajo otrokovega doživljajskega sveta in so namenjene bralcem začetnikom, tudi tistim

³² Dostopna je na spletni strani *Učim.se*.

³³ Pričujoči seznam knjig želi biti v pomoč staršem, vzgojiteljem, učiteljem in (mladinskim) knjižničarjem pri izbiranju kakovostnih knjig za otroke v predšolskem in zgodnjem bralnem obdobju (za predšolske otroke in otroke v prvem triletju osnovne šole, predvsem do tedaj, ko začnejo samostojno brati).

³⁴ Izbor poglavij, ki so del te knjige, je z ilustracijami Ane Košir v prirejeni obliki za revijalno objavo v letu 2011/12 izhajal v reviji za otroke *Ciciban*.

z bralnimi težavami, saj so s tehničnega vidika postavljene v skladu s potrebami otrok z disleksijo. Ilustriranje tovrstnih poučno-leposlovnih del je proces, ko se slikarka ob raziskovanju vsebine približa pripovedi in dogodkom in jih s svojim iskrivim likovnim jezikom nato prenese v slikovno polje. Skoraj desetletje kasneje obe avtorici v slikanici z verzalkami zapisanih kratkih zgodbic *Obliž za moč in pogum* (MK, Čebelica, 2021) vabita med živali, ki živijo pri dečku Marku doma, na igrišče in v domišljjsko deželo Kahkov in Kihkov. Včasih je pri samosvoji izraznosti podob čutiti žlahtnost slikarkine grafične naravnosti. Zanj značilna izvornost, tehnična perfekcija in krhka estetika, ki upošteva zračnost in belino slikovnega prostora, pogosto najdejo mesto v knjigah za najmanjše otroke. V tem duhu je ustvarila tudi ilustracije za slikanico *Nogavičke za ptičke* (Miš, 2010). Pesniška zbirka Ksenije Šoster-Olmer je vsebinsko namenjena najmanjšim bralcem (prvo triletnje), zato upošteva otroško doživljanje sveta. Upesnjuje družinsko življenje in predmetni svet, ki ga otrok prvič odkriva, svet iger, ki ga ubesedi v obliki izštevank, prinaša pa tudi problemske teme in poučne napotke. Gibke, igrive in empatične verze spremljajo zabavne, prirske in v detajlih domiselne ilustracije, ki samozavestno komunicirajo z vsebino posameznih pesmi. Pravljica Nine Mav Hrovat *O miški, ki je zbirala pogum*³⁵ (MK, 2012, Velike slikanice, 2012) govori o pogumu male miške, ki je čisto sama premagala vse strahove. Na svoji poti sreča pajka, ki samcat ždi v najtemnejšem kotu, ptico, ki se pne visoko na nebo, netopirja, ki sam visi v temi na podstrešju, in sovo, ki čepi na tramu, in ji da moder nasvet. Zgodbica se srečno konča, ko miška mimo speče mačke odločno preide vse zapreke do shrambe, kjer je košček sira, s katerim bo premagala strah. Ilustratorica na dvostranske podobe ob prijazno nagovarjajoči literarni vsebini niza še lastna čutna dojetanja domišljjsko predstavljenega sveta, novost pa je (kar ji seveda omogoča sama zgodba) pastelno temen kolorit prostorov, kamor dramatično vstopa svetloba. Na sončno svetlih začetnih in zaključnih straneh slikanice dominira značilna risba s kopico detajlov, ki deluje prijazno in domače. Interakcija med besedo in podobo je popolna. V ilustrirani knjižici *Tinček in tri zlate ribice*³⁶ (Miš, zbirka Miško-linke, 2013) Dima Zupana pomagajo tretješolcu Tinčku življenjska in tudi manj pomembna vprašanja reševati tri zlate ribice, ki mu tu in tam izpolnijo še kakšno željo. Ilustratorica, ki ji je posebej pri srcu risanje živali, nadene ribicam iz dečkove domišljije človeške lastnosti, pri čemer si dovoli več svobode, atraktivnih temnejših celostranskih podob, napisov in vehementno vključenih risb. Poleg samostojnih knjižnih izdaj za najmanjše otroke se njene ilustracije pojavljajo tudi v revijah in knjigah z več literarnimi avtorji, kot je, recimo, velika slikanica *Kaj je to*³⁷, sodeluje

³⁵ Nominacija za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico 2013; ilustracije so bile razstavljene na 24. bienalu ilustracije v Bratislavi, 2013; razstavljene so bile v Mestni hiši v Ljubljani, 2014; slikanica je v španščini izšla v Argentini, UnaLuna, 2015.

³⁶ Priznanje Hinka Smrekarja na 11. Slovenskem bienalu ilustracije, 2014; nominacija za nagrado desetnica, 2015.

³⁷ Tej starostni skupini bralcev je namenjena velika poljudna slikanica *Kaj je to?* (MK, Velike slikanice, 2016), ki grafično objema uganke različnih avtorjev (Vojan T. Arhar, Tinka Bačič, Milena Batič, Franc Balčič, Matej Bor, Andreja Borin, Maja Borin, Franjo Frančič, Nataša Konc Lorenzutti, Ambrož Kvartič, Anita Leskovec, Gregor, Majdič, Elvira Maličev, Slavica Remškar, Andrej Rozman Roza, Cvetka Sokolov, Jože Stabej, Jože Šmit, Anja Štefan, Mira Voglar in Oton Župančič) in besedila (skupaj z diskretno zapisanimi rešitvami) povezuje na dvostranskih podobah, je nastala na osnovi zbirke uganek. Prvič so bile objavljene v reviji Cici-

pa tudi v knjigah z več ilustratorji. Za ilustrirano zbirko *Tristo zajcev*³⁸ (MK, Zlata ptica, 2019) je ustvarila ilustracije za osem pravljic, med njimi tudi za naslovno ilustracijo, s čimer se je prvič podala med ljudske pripovedi.

Ana Zavadlav se zaveda, da ilustracije pomagajo k poglobljenemu razumevanju literarnih vsebin in so najboljša bližnjica h knjigi in spoznavanju umetnosti kot celote, kar se kaže tudi v podobah dvojezične ilustrirane knjige *Lutke iz sedmega nadstropja* (Slavko Pregl, Vodnikova založba (DSKG), 2009); Sodobnost International, 2011). Otroci, ki se nimajo kam dati, v zgodbi posedajo, iščejo razvedrilo in se dogovarjajo za lutkovno igro. Njihov pogovor je zanimiv, vanj so vpletena vprašanja in ugibanja. Otroška prikupnost se posebej izrazi v nadaljevanju zgodbe, ko se med seboj zbadajo, a vseeno ostajajo vljudni, prijetni in prijateljski. Ilustracije Ane Zavadlav »so vse prej kot idilične risbe majhnih, rdečeličnih, nasmejanih otrok. Ilustracije namreč na prvi pogled lahko delujejo celo otožno, žalostno, sivo. Ko ob branju vse bolj pridobivajo na pomenu, se zazdi, da drugačne ne bi mogle biti. Menim, da gre za ilustracije, ki se tesno približujejo realnim in s tem sporočajo naravo življenja. To je resnica, ki ni zavita v popolnost ljudi in okolja, temveč razkriva preprostost in napake likov ter vsakdana. Tekom zgodbe ilustrirani liki postajajo vse bolj živahni, kar odlično sovпада s samo zgodbo³⁹«. Zgodba o otrocih, ki deževen dan preživijo razburljivo, kljub temu, da sprva nič ni obetal, je v drugi izdaji hkrati z ilustracijami objavljena z angleško različico v isti knjigi.

Prav poseben izziv za vizualno podobo knjige pesmi za odrasle pa je bil za Ano Zavadlav izbor pesmi Janeza Menarta (1929–2004). Njegova prva samostojna pesniška zbirka je bila *Prva jesen* (1955). *Zadnja pomlad*⁴⁰ (MK, 2016) je naslov, ki ga je izbral pesnik sam, pesmi zanjo pa njegova žena Tonka Menart in hči Barbara Menart Senica z čustveno obarvano spremno besedo, ki se zaključí z besedami: »Oči, knjiga je krasna!«. Iz njegovega petdesetletnega ustvarjanja sta izbrali tiste pesmi, ki so mu bile najbolj pri srcu, Ana Zavadlav pa je za likovno spremljavo izbrala tiste, ki so bile najljubše njej. Oh, kakšen preskok v snovanju likovne podobe te knjige! Presenetljiv? Niti ne. Če se ozremo na umetniščino barvno asketskost in mojstrsko prefinjenost v grafičnem snovanju na začetku njene ustvarjalne poti, na podobe, ki so stremele k meditativnosti, je prosojnost in mehkost risbe, obogatene z nežnim akvarelnim osnutkom, pravzaprav utrl pot iz (očitno nepozabljen in nekje spravljen) podzavesti. Čudovite sublimne risbe s pretanjenimi akvarelnimi razlivki, ki kot nekakšne zavese ali prti povzdigujejo figuralne podobe in lirično občutene podobe narave, spremljajo verze v samostojno podoživeto izpoved. Očitno je Ana Zavadlav mojstrica, ki zna besedilu primerno bralce poezije prepričati in pritegniti s svojo likovno pripovedjo in v svoj izrisan emotivni svet ujeti mlajše in

do (letnik 2013/14 in 2014/15), knjiga pa je bila kot darilna izdaja za najmlajše natisnjena v kar 12 000 izvodih.

³⁸ Knjigo najlepših slovenskih ljudskih pravljic iz zapuščine Milka Matičetovega (v uredniškem izboru Anje Štefan) so ilustrirali še: Ančka Gošnik Godec, Zvonko Čoh in Jelka Godec Schmidt.

³⁹ Ana Pisar Petek, *Slavko Pregl – Lutke iz sedmega nadstropja*, Bajta, Koroški spletni časopis, 6. november 2009 <http://www.bajta.si/slavko-pregl-lutke-iz-sedmega-nadstropja-2009/pdf>

⁴⁰ Posebna pohvala po izboru člana žirije na 12. Slovenskem bienalu ilustracije leta 2016; ilustracije so bile razstavljene tudi na 26. bienale Ilustracije, Bratislava, 2017.

starejše bralce tako v knjigi kot na razstavi⁴¹. Še posebej s tolikimi simboličnimi podobami pesnika, od katerih izstopa njegova pod dežnikom v plašč odeta figura (z zanj tako značilnim klobukom) ob pesmi *Dež v solzah pada nanj* in obe odhajajoči, na začetku in na koncu knjige.

Zgodba o osamljenem plaščku⁴², ki nekega večera išče nekoga, ki bi ga vzel za svojega, je klasična mojstrovina Vitomila Zupana. Slikanico *Plašček za Barbaro* (Miš, 2015) je Ana Zavadlav z očarljivim poigravanjem temnih prostorov in s svetlobo obsijanih glavnih dogodkov na dvostranskih ilustracijah⁴³ pripeljala do srečnega konca, ko se deklici Barbari izpolni velika želja, da bi dobila tako lep plašček. S sedmimi pesmicami kot prikupnimi molitvicami za najmlajše je Peter Svetina v slikanici *Molitvice s stopnic*⁴⁴ (MK, 2016), ki je izšla v zbirki Čebelica⁴⁵, skupaj z ilustratorko Ano Zavadlav skušal otrokom odkriti zapleteni svet in jim hudomušno dal vedeti, da ni treba vselej razumeti vsega. V slikanici *Dva zmerjavca* (MK, Velike slikanice, 2018) je ilustrirana pripoved Lojzeta Kovačiča (1928–2004) o dveh bratih aktualna, polna humorja in sočutja. Kot je pisatelj pripovedim iz čisto vsakdanjega življenja dodal malo domišljije, je ilustratorka s prav posebnim občutkom za otroško domišljijo to tudi humorno izpeljala. V izmeničnem ritmu temnih in svetlih dvostranskih ilustracij, kjer dominirajo izmišljene živali dveh bratcev zmerjavcev (iz pisanega nabora njunih zmerjavk), je dogajanje upodobila povsem na novo in po svoje, a z veliko mero spoštovanja⁴⁶. Za ilustrirano knjižico pristrčnih pesmi Blaža Lukana *Fantek in punčka* (MK, 2020), okronano z Levstikovo nagrado za izvirno leposlovno delo 2021, je ilustratorka že bolj izrazito uporabila svoje risarske inovacije in približek otroškemu dožemanju sveta, kjer z otroško risbo (ali akvarelno podobo gole mame in očeta ter drugih ilustracij v čolnu ali na plaži, pri katerih je golota nekaj samoumevnega) in podobno simboliko ni skoparila. Majhnim otrokom primerna duhovita kombinacija.

Odnosi v družini in odnosi v družbi v optiki družbenih norm in ureditev odstirajo problematiko, ki se ji tudi v knjigah (ali predvsem teh) ne moremo izogniti. Skozi te kontekste se odpirajo vprašanja odnosov med ljudmi in o družbeni vlogi

⁴¹ V Layerjevi hiši v Kranju je bila leta 2018 na ogled lirična mehkoba v ilustracijah domačih umetnikov. Na razstavi Hiša ilustracij 2018 je poleg Jelke Reichman, Matije Medveda, Ajde Fortuna, Janje Kosi in Marije Prelog sodelovala tudi Ana Zavadlav. Predstavila je serijo ilustracij za knjigo pesmi Janeza Menarta *Zadnja pomlad* (MK, 2016), črno-bele ilustracije iz knjige *Čriček in temačni občutek* (Toon Tellegen, MK, 2017) in ilustracije za naslovnice Cicido (MK, letnik 2017/18).

⁴² Zgodbo je prva ilustrirala Marija Lucija Stupica (MK, 1986, 1998).

⁴³ Znak Zlata hruška; ilustracije so bile razstavljene na 25. bienalu ilustracije v Bratislavi, 2015.

⁴⁴ Nominacija za Levstikovo nagrado 2017, ilustracije so bile razstavljene na 26. bienalu ilustracije v Bratislavi, 2017.

⁴⁵ V zbirki Čebelica sta izšli še knjigi *Pika* (MK, 2018) Cvetka Zagorskega (1916–2006), ki je pred petdesetimi leti izšla kot zbirka kratkih zgodb z naslovom *Vse o Piki* in jih je Zavadlavova za revijo Cicido na novo ilustrirala (Ilustracije so bile prvič objavljene v reviji Cicido, letnika 2016/17, 2017/18), in *Dogodivščine male miške* (MK, 2020) po besedilu ameriške pisateljice *Celia Thaxter* (1835–1894), ki ga je prevedla Marjana Kobe in ilustrirala Ana Zavadlav (Ilustracije so bile prvič objavljene v reviji Cicido, letnik 2019/20).

⁴⁶ Kratka zgodba *Dva zmerjavca* je bila prvič objavljena leta 1962 v knjigi *Zgodbe iz mesta Rič-Rač*, v kateri je pisatelj objavil domišljajske pripovedi iz vsakdanjega življenja otrok. Slikanica z ilustracijami Ane Zavadlav je izšla ob 90. obletnici pisateljevega rojstva.

posameznika. Kaj lahko prida k boljšemu svetu posameznik? Na videz malo, a dejansko zelo veliko. Zgodba Gaje Kos *Obisk* (MK, 2019), ki jo lahko beremo (tudi) v kontekstu današnjega drvečnega sveta, izvirno opozarja na pomen sprejemanja različnosti. Vlogo sodobnega človeka ima sila družabni hiperaktivni tapir, ki se je vselil pod drevesno krošnjo, v kateri je visoko nad tlemi, v desetem nadstropju živel zelo zelo počasen lenivec. Skozi sveže, sočne in duhovite ilustracije Ane Zavadlav⁴⁷, za katerimi stoji nič koliko ur instinktivnega lovljenja tistih oblik, ki bi podale pravi karakter »na sončni strani Alp manj poznanih živalskih vrst – zgodba se namreč dogaja 'nekje v Južni Ameriki' – zaživi duhovita prigoda«⁴⁸. Ves spekter emocij, s katerimi se tapirja Konstanc in Terenc ter lenivec Smrč in lenivka Dremka srečujejo v pričakovanju obiska in preganjanju dolgčasa, je ilustratorka mojstrsko prikazala skozi občuteno izslikane in skorajda dramatične dvostranske ilustracije. Ne glede na besedilo živalim, ki v interakciji barvito intenzivno dominirajo v večinoma belem prostoru vsake podobe, ilustratorka pusti, da ohranjajo dostojanstveno držo. S kančkom lagodne dobrodušnosti in ležernega uživanja.

Knjiga *Čriček in temačni občutek* (MK, 2017) nizozemskega pisatelja Toona Tellegena je nenavadna, »posrečena kombinacija depresivnega in hecnega, ki do konca pušča odprto vprašanje, ali se bo čričku temačnega občutka uspelo otresti ali ne«⁴⁹. Knjiga je izšla leta 1999, a je danes že klasika nizozemske književnosti⁵⁰. V njej se pisatelj v svojem značilnem slogu miniaturnih filozofskih premislekov ukvarja z depresijo, ki pa je v besedilu nikoli ne omeni. V čričkovi glavi se nekega jutra pojavi temačen občutek. Velik in siv in neomajen. Nesrečnež, ki brez volje izgubljeno tava naokoli, si ne zna pomagati sam in ne morejo mu pomagati niti njegovi najboljši živalski (večinoma žuželčji) prijatelji. Slonova zgodba, ki teče vzporedno, bralca ves čas prijazno opominja, da se je treba za dosego ciljev potruditi ne glede na vzpone in padce, ki so sestavni del življenja. Zgodbo, ki pretanjeno, a hkrati z značilnim avtorjevim humorjem spregovori o temnih in tako človeških občutkih nemoči, je ilustrirala Ana Zavadlav, ki je s spontano risbo mojstrsko sledila pisateljevim absurdnim domislicam. »V knjigah pisatelja Toona Tellegena nastopajo res posebne živali in čriček mi je dobesedno padel na bel papir.«⁵¹ Njene izvirne črno-bele ilustracije zaokrožajo melanholični svet ubogega črička, ki pa ga nekega dne vseeno razsvetli sonce in temen oblak bolečine čudežno izgine, kot je tudi prišel. Posebno priznanje je ilustratorka doživela leta 2019, ko so na 34. knjižni sejem otroške in mladinske literature v Bologni organizatorji te njene ilustracije

⁴⁷ Levstikova nagrada 2021 za izvirne knjižne ilustracije.

⁴⁸ Maja Pertič Gombač, *Lenivec, tapir in raznolikosti, ki bogatijo*, Primorske novice, Knjižna polica, 4. 10. 2019 <https://www.primorske.si/kultura/knjizna-polica/lenivec-tapir-in-raznolikosti-ki-bogatijo>

⁴⁹ Gaja Kos, *Si ali nisi? – Toon Tellegen in Ana Zavadlav, Čriček in temačni občutek. Prevod Staša Pavlovič*. MK, 2017, LUD Literatura, 21. 5. 2019 (ogledano 20. 6. 2021).

⁵⁰ Po njej je pred leti nastala tudi opera, v Slovenskem narodnem gledališču Nova Gorica je bila na osnovi tega besedila letos (2021) jeseni premiera družinsko glasbenega-vizualnega spektakla režiserke Ivane Djilas. ki ga je po živalskih zgodbah in poeziji priredila skupaj z Markom Bratušem.

⁵¹ Nina Zagoričnik, *Ana Zavadlav, ilustratorka*, Val 202, Proti etru, spet ta dež, 4. 4. 2019 <https://val202.rtvsllo.si/2019/03/proti-etru-spet-ta-dez-17/>

uvrstili na kurirano ilustratorsko razstavo⁵². Prav tako osvežujoče drugačne so njene mojstrske črno-bele ilustracije za njegovo drugo knjigo *Jež in samotni občutek*⁵³ (MK, 2020). Oba junaka, črička in ježa, je narisala podobno, v črno-beli tehniki z ogljem. Z dodanimi prizori iz narave je podkrepila samotno občutje tako, da je iz podzavesti tihotapila spontane linije, in pisateljevo poetično simboliko še posebej rahločutno približala bralcem.

S prepričljivo likovno govorico Ana Zavadlav že desetletja ustvarja barvne ilustracije za otroke, ki hudomušno vznikajo na krilih njene domišljije. Razpon njenih likovnih rešitev je zelo širok, saj obvlada tako zahtevne, barvno polne in likovno razigrane, iz grafike in slikarstva izvirajoče motive, likovno dramatične prizore, razkošje prefinjenih vinjet, ki jih prepleta med besedila, kot tudi minimalistične risarske postopke pri snovanju črno-belih ilustracij. Včasih, ko išče različne likovne rešitve in kombinacije, s katerimi postopno sestavlja prizore, je njen pristop bolj razumski, drugič bolj neposreden in spontan.

Marta Bartolj

V ilustracijah Marte Bartolj⁵⁴ je nekaj zelo etično elementarnega, ne popušča glede svojih želja: »Ko rišem ali ilustriram, pogosto obujem čevlje radovednega otroka, ki okolico dojema z veliko začudenostjo, presenečenjem in včasih s šokom. Narava otroka je iskrena, brez pretvarjanja. In želim si, da so takšne tudi moje ilustracije.«⁵⁵

⁵² Javna agencija za knjigo RS je zato v sodelovanju z Mladinsko knjigo v torek, 2. aprila 2019, organizirala dogodek na odru *Illustrators' Survival Corner*, na katerem je pripovedovalka Špela Frljic predstavila ilustratorski razvoj Ane Zavadlav (M. K., *V Bologni tudi ilustracije Lile Prap in Ane Zavadlav*, 1. 4. 2019, MMC). Ilustracije iz te knjige so bile uvrščene tudi na kurirano mednarodno razstavo v Južni Koreji, *Nami Concours* in prejelo priznanje Purple Island, 2019.

⁵³ Plaketa Hinka Smrekarja na 14. slovenskem bienalu ilustracije, 2021.

⁵⁴ Rodila se je 26. avgusta 1979 v Novem mestu. Risanje je njen zvesti spremljevalec že od majhnih rok. Njena pot do ilustratorskega poslanstva je bila kljub temu ovinkasta. Po odločitvi, da sledi notranjemu klicu, je leta 2011 diplomirala iz slikarstva na Šoli za risanje in slikanje v Ljubljani. Nato je leta 2016 po bolognskem sistemu magistrirala s področja ilustracije na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani. Za magistrsko delo je prejela študentsko nagrado ALUO Univerze Ljubljana. Za avtorsko knjigo *Kje si?*, ki je bila njeno magistrsko delo, je prejela veliko priznanj doma in v tujini. Poleg tega je bila leta 2021 uvrščena v stalno razstavo *Rastoče knjige* Temeniške in Mirnske doline, ki jo je do sedaj urejal in dopolnjeval Jože Zupan. Istega leta je prejela tudi občinsko priznanja za odmevno umetniško ustvarjanje. V letih 2018 in 2021 je prejela štipendijo za ustvarjalnost, ki jo podeljuje Javna agencija za knjigo RS. Knjige ilustrira za različne slovenske založbe, ilustracije pa objavlja tudi v revijah za otroke (*Ciciban*, *Cicido in Mavrica*). Sodeluje na pomembnih skupinskih razstavah doma in v tujini, večkrat pa je tudi samostojno razstavljala: 2017 – *Ilustracije treh*, Lična hiša, Ajdovščina; *Ilustracije treh*, Galerija Simulaker, Novo mesto; 2018 – *V objemu navdiha*, Mestna knjižnica, Kranj; *V objemu navdiha* (tri ilustratorke), Kregarjeva galerija/Meršolov atrij, Zavod s. Stanislava, Ljubljana; *Kje si?*, Knjižnica Domžale, Domžale; *Kje si?*, Galerija Krka, Novo mesto; *V objemu navdiha* (tri ilustratorke), Šubičeva hiša, Škofja Loka; 2019 – *Kje si?*, Knjižnica Glinškova ploščad, Ljubljana; *Minevanja* (z Andrejo Pogačar), Galerija Vodnikova domačija, Ljubljana; 2021 – *Minevanja* (z Andrejo Pogačar), Muzej Šenčur, Šenčur; »In potegnila sem črto«, Galerija Instituta »Jožef Stefan«, Ljubljana. Živi in ustvarja v Trebnjem.

⁵⁵ Vladimira Rejc, *Intervju z ilustratorko Marto Bartolj*, Ventilator besed, 12. julij 2021.

V času, ko po izsledkih najnovejše raziskave Javne agencije za knjigo RS *Knjiga in bralci VI* otrokom bere le tretjina staršev, nekaj več kot polovica Slovencev na leto ne prebere niti ene knjige, raven bralne pismenosti pa je vse prej kot hvalevredna, je slikanica kot prvi korak v svet knjige vsekakor vredna posebne pozornosti. Še posebej, če je to uspešnica – brez besed. Otrok kot *bralec* aktivno poustvarja zgodbo, ki mu je ponujena le v sliki. Četudi še ne zna brati besedil, pri knjigi ne potrebuje komentarja. Dojemanje (le) vizualno ponujene vsebine je njegovo, zato napačne razlage ne more biti. Knjiga širi otrokovo domišljijo, hkrati pa spodbuja pogovor in medgeneracijsko povezovanje. Taka knjiga, ki zgolj s podobami vabi v svobodno domišljijsko pripoved, je avtorska slikanica Marte Bartolj *Kje si?* (Miš, 2018). Z njo se je ilustratorica suvereno zavihтела med najboljše mlade ustvarjalce na tem področju, čeprav je bil to prvi avtorski projekt, ki ga je (še kot študentka) ustvarila.

Med študijem slikarstva je Marta Bartolj prišla v roke slikanica brez besed *Val* (2010) korejske ilustratorke Suzy Lee, ki jo je očarala in ob kateri je ugotovila, da take slikarske izpovedi ponujajo veliko svobode. Minimalistično podana zgodba je sestavljena iz zgolj treh elementov: igrivega morskega vala, podobe deklice in nekaj galebov, ki se na sončen dan preganjajo z njim. Rezultat je prekrasna, estetsko dovršena, zgolj z dvema barvama zrisana slikanica z univerzalno poanto, ki ne potrebuje dodatnih besed. Taka, da skrajno krhko, nežno, v ilustracije popolnoma zagledano študentko očara. Kot tudi znamenita in velikokrat v svetu nagrajena slikanica *Sneženi mož* angleškega ilustratorja, karikaturista in pisatelja Raymonda Briggsa, ki je pred skoraj štirimi desetletji izrisal čarobno dogodivščino naslovnega junaka in dečka ter bralce brez besed popeljal v svet fantastičnih doživetij. Prvič je izšla leta 1978 v Londonu⁵⁶, založba Miš pa jo je izdala leta 2014. Občuduje tudi dela odličnih ilustratoric: Lisbeth Zwerger in Beatrix Potter. A ilustracije Rebecce Dautremer so tiste, ki so ji odprle povsem nov svet, predvsem slikanica *Skrivnostno življenje princes* Philippa Lechermeierja z njenimi ilustracijami. »Zaljubljena sem v njeno barvno paleto.⁵⁷« Poznanje kvalitetnih ilustracij je dragocena bogatitev njenega ustvarjalnega obzorja, čeprav so njene ilustracije povsem drugačne, povsem izvirne.

Marta Bartolj je leta 2016 nekaj ilustracij (iz nastajajoče magistrske naloge) najprej razstavila leta 2016 na 12. bienalu slovenske ilustracije v Cankarjevem domu v Ljubljani, kjer so bile takoj opažene. Čeprav je pri izdaji take knjige potreben založniški pogum, ker je težko predvideti, kako bo knjiga sprejeta, so prav pri založbi Miš takoj verjeli v sporočilo zgodbe o krogu dobrih del, v katerem se lahko znajde vsakdo, in sodelovanje je steklo. Kar se je tako avtorici kot založniku⁵⁸ že doslej

⁵⁶ *Sneženi mož* je slikanica brez besedila, ki zgodbo o snežaku pripoveduje v 175 mehko narisanih sličicah. Postala je klasična slikanica, ki je obogatila otroštvo milijonom otrok po svetu. Dolej je bila po svetu prodana v 8,4 milijonih izvodov. Po knjigi so posneli 26-minutni risani film, ki je bil 1982 nominiran za nagrado *oskar*.

⁵⁷ Ratha Tep, *Interview with Marta Bartolj, Every Little Kindness*, Max's boat, 28. 10. 2021. <https://www.maxsboat.com/post/interview-with-marta-bartolj-every-little-kindness>

⁵⁸ Pravice za izdajo slikanice *Kje si?* so odkupile tuje založbe: Baeschlin Verlag v Švici (za nemško govoreče dežele), Chronicle Books Publishing iz ZDA (za angleško govoreče dežele), Kalimat Group iz Združenih arabskih emiratos (zaradi kulturnih razlik je za arabsko govoreče dežele glavno vlogo kužka prevzela podoba muce, kar je ilustratorica digitalno poustvarila), korejska založba Sowonnamu Publishing in italijanska založba Cart'armata Edizioni srl, Terre di Mezzo Editore.

obrestovalo. Avtorski knjigi *Kje si?* je komisija za izbor nagrade Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico že dve leti kasneje (2018) dodelila priznanje za izvrstno slikanico brez besedila. Isto leto je bila predstavljena v muzeju Klingspor (Nemčija) na razstavi knjig z različnih koncev sveta. Naslednje leto je prejela znak *zlata hruška* (2019), hkrati je bila uvrščena še med Bele vrane (The White Ravens). Predstavljena je bila tudi v 4. bienalni zbirki brezbesednih knjig (IBBY Silent Books Collection 2019), sočasno pa je bila uvrščena še na častno listo te zbirke. Zbirka je bila razstavljena na bolonjskem knjižnem sejmu, v Koreji, v Avstraliji ter na kongresu IBBY na Novi Zelandiji. Veličastno!⁵⁹ »Poseben čar tovrstnih del je v značilni interpretacijski odprtosti, ki jo ponujajo *tibe zgodbe podob*, pri čemer je ključ za razumevanje in soustvarjanje pomena velikokrat prav naslov kot edina verbalna markacija zgodbe, ponekod se v njih skrivajo večplastna intraikonična sporočila,« slikanice brez besed ocenjuje recenzentka, urednica in prevajalka Alenka Urh⁶⁰.

Slikanica *Kje si?* predstavlja izvirno tenkočutno zgodbo iz vsakdanjega življenja, ki pa jo sam naslov razkrije šele ob branju. Okvirna zgodba slikanice je zgodba dekleta, ki išče svojega izgubljenega psa. Zato se nekega dne odpravi od doma, da bi po mestu obesila plakate s sliko pogrešanega ljubljénčka, s čimer se sproži množica dogodkov. Osnovni lik zgodbe je pes Brko (kot povezovalna nit se prikazuje v podobi plakatov skozi celotno zgodbo), ki je bil v resnici rešen pred evtanazijo in iz Zagreba prepeljan v Slovenijo, kjer ga je sprejela avtoričina prijateljica. Marta Bartolj, navdihnjena z resničnim pietetnim dogodkom, je hotela izslikati zgodbo kot sporočilo, da se v svetu dogajajo tudi dobre stvari. »Že kot otrok sem rada priskočila na pomoč. Občutljiva sem za stiske ljudi, živali, okolja. Zato sem v zgodbi izhajala iz tega.«⁶¹ Po resničnih dogodkih so nastali mnogi prizori, recimo, ko dekle fantu s kitaro podari jabolko, ko možki vrže odvrženo smet v koš za smeti, ko gospod opozori gospo, da je izgubila ključ, ko gospod pomaga gospe nositi polne vrečke, ko mož podari svoji ženi rože, ko otrok reši mucka, ko fant na avtobusni postaji odstopi sedež starejši gospe in še in še. Najprej je ilustratorica naredila veliko testnih ilustracij in te navade se pri nadaljnjem ustvarjanju še vedno drži. Nato je ustvarila skice prizorov, kot bi si sledili v stripovski postavitvi. Preden se je dokončno lotila slikanja, pa je izoblikovala še pomanjšano maketo knjige, da je preverila ritem knjige, potek in razumljivost. Ilustracije so različno velike, ritmično se izmenjujejo kvadratni in pravokotni formati. Sekvence, ki ena za drugo spodbujajo k povezovanju, si pod režijsko taktirko same avtorice sledijo ena za drugo kot v filmu. Knjiga na 72 straneh opozori na toliko zglednih del, da bi zlahka napolnila serijo slikanic. Toda ne. Ilustratorica je v sporočilo vtakala vse, poklonila otrokom skoraj roman, ki ga lahko *berejo* znova in znova, celo vsakokrat drugače. Kajti, že najmanjši

⁵⁹ Ilustracije iz knjige *Kje si?* so bile leta 2020 uvrščene med finaliste za nagrado BIBF Ananas Illustration Awards v Pekingu, ki je drugi največji mednarodni knjižni sejem na svetu; prav tako so bile uvrščene na razstavo BIBF Ananas International Illustration Exhibition. Leta 2021 so bile med 3235 prijavljenimi med 226 finalisti za 55. mednarodno razstavo na bolonjskem knjižnem sejmu: finalisti so bili predstavljeni digitalno, na spletu. Leta 2021 se je knjiga *Every Little Kindness, Chronicle (Kje si?)* na Amazonu uvrstila med knjige meseca ter nato še med 20. najboljših knjig leta 2021 v starostni kategoriji od treh do pet let.

⁶⁰ Alenka Urh, *S sodobno slovensko slikanico v svet / Slikanica spada med osnovne iniciatorje in kultivatorje estetskega okusa*, Delo, Ljubljana, 8. 11. 2019.

⁶¹ Petra Arula, *V čevljih radovednega otroka*, Jana, 23. 11. 2021, št. 47, str. 50/51.

bralci lahko pri knjigi aktivno sodelujejo, po svoje razlagajo podobo za podobo in jo poustvarjajo. Z originalnim vizualnim nastopom, ki ne sledi ne tujim, ne slovenskim⁶² avtorjem brez-besednih knjig, vzpostavlja Marta Bartolj odkritosrčni intimizem. Ohranila je živost otroške duše, s katero sporoča mlajšim generacijam, naj bodo občutljive za stiske in krivice, ter s preprostimi dejanji drugim za zgled. Hkrati pa ilustratorica vizualno tako kot celo knjigo obvladuje izraziti občutek za harmonično barvno skladnost znotraj vsake upodobitve posebej, ob stalnem poudarjanju pomembnih oranžno rdečih akcentov. Svetla, oranžno rdeča barva vodi bralca skozi različne dogodke in nakazuje, katera figura se bo naslednja pojavila kot vodilna pri nadaljevanju zgodbe. Vse ilustracije so svetle, barvno nevtralne, igrive in glede na vsebino sporočila brez poudarjanja dramatičnih učinkov. »V akvarelni tehniki so grajene z umirjenimi ploskovnimi intervencijami čopiča na podlage, napolnjene z množico drobnih zrnatih točk, ki povzročajo v celotni knjigi svojevrstni optični nemir in dodatno tenkočutnost vsake ilustracije posebej,« je profesor Darko Slavec ocenil in strokovno podprl⁶³ posebnost te knjige. Knjiga, ki ima v angleščini naslov *Every Little Kindness* (Chronicle Books Publishing, 2021) je takoj po izidu prejela izjemne recenzije v priznanih ameriških spletnih in tiskanih revijah: *Booklist Reviews*, *Foreward Reviews* (starred review) in *Kirkus Reviews*.

Čeprav je Marti Bartolj že avtorska knjiga *Kje si?* omogočila suveren vstop med pomembne slovenske (in tuje!) avtorje ilustracij in je za njo že vsaj petnajst novih slikanic in ilustriranih knjig za otroke in mladino, se z vsakim novim projektom počuti kot začetnica. Veselje je pomešano z otožnostjo, ko konča projekt in se umakne neznanemu, besedilu za novo zgodbo in praznim listom. Ikonografska izhodišča upodobitev pri kasnejših slikanicah, ki jih je dobila v upodabljanje, so zelo raznolika, vsebine, ki se jih loteva, prav tako. Pri večini novih ilustracij pa ni več barvne zadržanosti, razen pri redkih črno-belih realizacijah ilustriranih knjig.

Pravljica *Hrošček Simon* (Miš & Občina Domžale, 2017) avtorice Nine Mav Hrovat skupaj z ilustracijami Marte Bartolj širi zadovoljstvo in dopolnjuje aktivnosti, ki jih v občini že izvajajo skupaj s hroščkom Simonom. Slikanica *Ozimmnica*⁶⁴ (Zala, 2020), ki jo je prav tako napisala Hrovatova, je prisrčno poučna slikanica s prijaznim besedilom in igrivimi ilustracijami za otroke v predšolskem in zgodnjem bralnem obdobju, za družinsko branje, za pravljlične ure. Ilustracije so privlačne, pritegnejo že na veznih listih, vključujejo bogastvo zlate jeseni in lepoto mrzle zime. Nagovarjajo s sporočilom, da je treba tako ali drugače poskrbeti za ozimmico,

⁶² Po prvi slovenski, a že kulturni avtorski slikanici brez besed Marjana Amalietija *Maruška Potepuška* (MK, 1977), ki se je ne glede na mehke platnice takoj in tudi kasneje pri ponatisih povsem udomačila med slovenskimi otroci različnih starosti, je pri nas izšlo še nekaj tovrstnih umetnin. Že naslednje leto je prvič izšla slikanica brez besed *Brundo se igra* (MK, Pedenjped, 1978) Marjana Mančka, ter nato *12 (Dvanajst) mesecev* (MK, Velike slikanice, 1983) Marije Lucije Stupica. S slikanico *Ferdo, veliki ptič* (KUD Sodobnost International, 2015), ki svojo zgodbo pripoveduje le skozi podobe, je Andreja Peklar leta 2015 na knjižnem sejmu v Bologni navdušila mednarodno žirijo, da se je s svojim mogočnim junakom uvrstila med finaliste bolonjskega natečaja *Silent Book Contest*, prejela kitajsko nagrado *best of the best* in se pridružila izbrancem kataloga *Bele vrane*. Zadnja leta so to velike slikanice *Zgodba o sidru* (MK, 2010) in *Svetilnik* (Miš, 2019) Damijana Stepančiča, *Darilo* (Zala, zbirka Mušnica, 2017) Andreje Gregorčič in večkrat nagrajena slikanica *Deček in hiša* (MK, 2015) Maje Kastelic.

⁶³ Darko Slavec, *Recenzija ilustrirane knjige mag. Marte Bartolj »Kje si?«*, 12. 3. 2018.

⁶⁴ Nominacija za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico, 2021.

zase, za prihodnost. Besedilo *Vprašanje za babico*⁶⁵ (Miš, 2020) iste pisateljice, s katero sta že skoraj tandem, je tankočutno in toplo, ilustracije igrive in prisrčne, kar nakazuje že dominantna naslovna podoba babice na kolesu s plapolajočim šalom in trakci na klobuku ter uživaško nasmejanim vnučkom pred seboj. Tudi v notranjosti velike slikanice so prav tako prisrčno hudomušne, kar skupaj s sončno svetlim koloritom in veliko svetlobe v kompozicijah dvostranskih ilustracij blaži dečkova nenehna spraševanja »Kdaj boš umrla, babi?«. Slikanica ne odpira le vprašanja o minljivosti, ampak opozarja tudi na dragoceno medgeneracijsko sožitje.

Med prve naročene projekte spada slikanica *Božo in Vili* (Miš, 2018), ilustrirala jo je na osnovi zbirke duhovitih pripovedi Tine Arnuš Pupis o velikanu Božu in precej manjšem Viliju, njenem prisrčnem in vznemirljivem prijateljstvu ter njenih pravljичno obarvanih dogodivščinah. S premišljenimi podrobnostmi je izoblikovala like in slikovni prostor v slikanici in soustvarila besedam primerno ozračje. Par let kasneje je izšla tudi njuna atraktivna slikanica *Zebra v ogledalu* (Miš, 2021), katere posebnost je, da se bere iz obeh strani, naprej in nazaj, in ima dve naslovnici. Velika slikanica je namenjena predšolskim in otrokom v zgodnjem bralnem obdobju, da bi spodbujala pogovor o sprejemanju samega sebe. Zebra je upodobljena impresivno, prepričljivo. Psihološko premišljeno je stran za stranjo izslikan razpon njenih čustvenih izrazov od žalosti do veselja (ali brano iz druge strani, od veselja do žalosti). S posebnim občutkom je naslikana tudi pokrajina, ki se z vremenskimi razmerami prilagaja zebrinim občutkom, od deževne, do sončne. Samo na srednji dvostranski ilustraciji se v imaginarnem prostoru razmetani pojavijo krohotajoči se surikata, jezevec, žirafa, krokodil in lev kot so travmatično zapisani v zebrinem spominu. Njene ilustracije zaznamujejo krhkost, nežnost in svojstvena poetičnost, o čemer priča tudi ptiček, ki nastopa kot ilustratorčina vzporedna zgodba, ali žirafa, ki se na začetku in/ali koncu knjige hudomušno pojavi kot nosilka napotka k branju slikanice. S pazljivo natančnostjo je naslikano sedemnajst dvostranskih ilustracij s tušem, akvarelnimi in akrilnimi barvami v kombinaciji s svinčnikom, vsi prizori pa so posuti z drobnimi pikami (kar tehnično spominja na slikanico *Kje si?*).

Za različne knjige ima Marta Bartolj vsebini ilustracij prilagojeno tehniko, pri tem uporablja svinčnik, tuš, akvarel, tempero, gvaš in akril, poleg tega je obsežen del njenega opusa narejen tudi v digitalni tehniki. »V različnih tehnikah, ki jih uporablja, in v pestrosti izrazov, ki jih prilagaja vsebini upodobitev, dosega tudi različne slogovne stile,« je ob njenih povsem drugačnih ilustracijah za pesmi Toneta Pavčka zapisala likovna kritičarka Katja Ceglar⁶⁶. Kajti, ob 90. obletnici njegovega rojstva je bila v novi, subtilni likovni preobleki izdana njegova pesniška zbirka *Pesmi in leta* (Miš, 2018) res nekaj drugačnega, posebnega. Po izboru, ki ga je že desetletje prej predlagal sam pesnik, sta ilustratorka in oblikovalka Polonca Strman ustvarili klasično lirično enovito umetniško oblikovano knjigo. Svetlozeleno utišane ilustracije, krhke kot dih, se kot valovi prelivajo skozi kot ocean obširno knjigo. Ilustracij pesmi se je Marta Bartolj lotila še za antologijo Svetlane Makarovič *Pesmi muce potovke* (Založba Sanje, 2019), a je bila le ena izmed 32 ilustratorjev. Pri skupinskem

⁶⁵ Leta 2021 je knjiga prejela znak *zlata hruška*.

⁶⁶ Katja Ceglar, *Marta Bartolj*, zloženska, Galerija Krka, Novo mesto, 11. 12. 2018–7. 1. 2019.

ilustratorskem projektu je sodelovala⁶⁷ tudi v četrtem izletniškem vodniku *Pravljične poti brez meja : družinski izleti* (Sidarta, 2021) avtorice Irene Cerar.

Eno izmed stalnih in ključnih vprašanj, ki se postavlja pred vsakega ilustratorja, preden se loti konkretne naloge, je že od nekdaj, kako vzpostaviti stik z literarno predlogo, kako se lotiti njenih upodobitev kot risar ali slikar. Pri ilustracijah pesmi za otroke je, drugače kot pri snovanju zgodbe ali pravljice, vsaka pesem zgodba zase. Pri tem je predvsem pomembno, da se ilustrator zaveda pomena dramaturgije posamezne pesmi, iz katere naj bi likovno izbrskala najbolj izrazite poudarke. In tudi izvora, kraja, če ga pesmi omenjajo. V veliki slikanici *Kosmatice* (Zala, 2020) je zbirka igrivih in nagajivih pesmi Milana Šelja, ki med bivanjem na Kosmaticah na Krasu v verzih obuja smeh in radovednost, nagajivost in zamišljenost otrok, kot se jih spominja iz toplega, vetrovnega, a kljub vsemu varnega otroštva. Njegove pesmi živobarvno zazvenijo prav v ilustratorčinih prisrčnih podobah, v svetlih, sončnih barvah, kar očitno postaja ena njenih najbolj izpostavljenih značilnosti. Prevladujoči koncept interakcije med besedili in podobami temelji tudi na tipu ponazoritve, ki določa, kako ustvariti nekaj, kar je preprosto privlačno in vnaprej prilagojeno določeni stopnji dožemanja. V tem kontekstu, a tudi s poslušom za sprejemanje svežih idejnih rešitev, s katero Marta Bartolj skozi risbo in barvo pripoveduje zgodbe današnjim, že z elektronsko tehniko obremenjenim mladim bralcem, so se v založbi Miš odločili za nove, razgibano privlačne ilustracije abecedno antološke⁶⁸ zbirke pesmic *Mišja abeceda* (2021) Tatjane Pregl Kobe.

Pisateljica Cvetka Sokolov in ilustratorka Marta Bartolj sta najprej sodelovali pri knjigi *Bo res vse v redu?*⁶⁹ (Miš, 2019), namenjeni najstniški populaciji bralcev, ki ji je ilustratorka za likovno pripoved namenila preproste motive, izrisane s črno-belo risbo. Na akvarelno osenčenih perorisbah so drobne, igrive domislice, čeprav je ilustratorka tokrat pri besedilu za najstnike natančna opazovalka, ki stremi k realistično konkretni interpretaciji tako pisateljčinega motivnega sveta kot v njem dominirajočih figur. Kasneje sta suvereno ustvarili tudi slikanico *Zojini zakladi* (Zala, 2021) za otroke, v kateri je Zoja posebna sraka. Njeno gnezdo je polno pisanih reči, ki si jih je prisvojila in v tem prizoru dominantno sedi na bogastvu, ob njej na vejici drevesa koralde in pentljica (brez katere pri Marti Bartolj očitno ne gre). Ko Zoja odpre gozdno zlatarno, živali pokupijo vse bleščeče predmete, pomaga ji podjetni Stanislav. Ilustratorka sicer sledi živahni zgodbi z različno velikimi ilustracijami, ob tem pa kljub posluhu za sodobne pristope sledi svojemu občutljivemu notranjemu glasu. Seveda se posebej pozorno prisluhne sporočilu, da so sračji otročiči resničen zaklad, in se temu prizoru še posebej posveti. Krhke poteze njenim stvaritvam dodajo bolj lahkotno noto ter ustvarjajo samosvoj, najmanjšim otrokom prilagojen slog z veliko čudovitimi detajli in barvami. Zgodba *Luka izgubi očka* (Morfemplus, 2020) v besedilu Darke Mazi odpira temo smrti, ki se je navadno izogibamo. Skozi pripoved in nazorno likovno spremljavo sledimo dečku, ki ob umiranju svojega očeta išče nove oblike aktivne komunikacije z njim. Slikanica na metaforični ravni govori tudi o poti, ki jo prehodimo vsi, o poti

⁶⁷ Vodnik so ilustrirali še Nenad Cizl, Bojana Dimitrovski, Milan Erič, Jelka Godec Schmidt in Peter Škerl.

⁶⁸ Zbirko je za založbo Miš leta 2011 uredila Tilka Jamnik, ilustrirala pa Daša Simčič.

⁶⁹ Leta 2020 je knjiga prejela znak *zlata hruška* in bila uvrščena med *Bele vrane* (The White Ravens), pisateljica pa je bila nominirana tudi za nagrado *desetnica*.

življenja in o neizbežnem soočenju s smrtjo. Le malo ilustratorjem uspe rahločutno spremljati tako zahtevne in boleče teme, a kljub podobam, ki omiljujejo besedilo, je branje te slikanice za mladega bralca še posebej dragoceno v družbi starejših, s pogovarjanjem in refleksijo. Ilustratorkin avtorsko izviren in izrazito sugestiven pristop se kaže predvsem pri upodabljanju vsebin, ki so ji blizu. Domišljija je tista, ki ji v umetnosti (poleg tehnične perfekcije) pomeni največ. Take so tudi nežno akvarelne ilustracije zgodbe *Kuža in dež* (Morfemplus, pred izidom 2022) pisateljice Sanje Pregl, ki zvesto sledijo njenemu sporočilu o sprejemanju različnosti. Kju je tibetanski kuža, ki je s seboj prinesel tudi ime (v originalnem zapisu Chu pomeni vodo). Rad ima dež, nekateri pa ga kar naprej hočejo zaščititi pred njim. Šele ko sprejmejo njegovo drugačnost, prihajajo k njemu zaradi družbe in mu svojih idej več ne vsiljujejo. Tudi pri tej slikanici se kaže, da ilustratorka zna iz obrisov ljudi in živali izluščiti tisto, kar posebej pritegne otroka in za kar smo odrasli dostikrat slepi. Vse je razgibano, dinamično, a hkrati uravnoteženo in usklajeno. Meditativno besedilo z vprašanji, ki od bralca pričakujejo njegove lastne odgovore, in čustvene ilustracije Marte Bartolj v avtorski slikanici *Tam se srečava* (Miš, 2021) razgaljajo tudi avtoričino življenjsko naravnost. Njeno vabilo bralcu *na sprehod / med vrstice in podobe v neznanu* je prav toliko tudi nagovor sebi: *Tolikokrat preslišano in spregledano mi / nežno prigovarja in z najtišjim, komaj / slišnim zvokom vabi, da pogumno sledim*. Deklica s pentljico na kratkolasi glavici, drobna kot Palčica, je pravzaprav ona sama, zadržana vase in v svoj intimni svet, kjer so namesto oblakov nad hišico predimenzionirani rožnati cvetovi, kjer so njihove čašice tako velike, da lahko v njih sanja, ali jo v bolj umirjenih tonih rože spremljajo v razmišljanju o minevanju vse do zadnje strani, ko ovenijo. V minimalistično poudarjeni belini zadnje strani, kot njena vprašanja, izpolnjena ali ne. Knjiga, v kateri mehko barvne skale gradi emocije dogajanja in poetično ozračje.

Ilustratorka, ki suvereno ustvarja v različnih tehnikah, se v svojih vizualnih pripovedih prav tako napaja iz vsakdanjega življenja. Niza številne podrobnosti, v katerih so pogosto prikrita sporočila, ustvarja presenečenja, vedno znova odkriva drobne domislice, se zaveda lastnih občutij (in jih včasih tudi zapiše). Njena dela kažejo izrazito veselje do pripovedovanja čarobnih in nežnih zgodb ter pieteto do problematičnih in žalostnih pripovedi, a hkrati tudi profesionalen odnos do upodabljanja realnega sveta: prepoznavnih pokrajin, rastlin, živali, otrok in odraslih, vsega, kar jo obkroža. Nič ji ni tuje, ko sprejme besedilo v vizualno prevajanje in se v čevlji radovednega otroka sooča tudi za najmanjše otroke s pomembnimi življenjskimi pojmi. *Ljubezem. Družina. Spomin na otroštvo. Smrt. Bolečina. Sočutje. Strpnost. Hrepenenje. Sprejemanje drugačnosti*. In s tem, kako najmlajšim bralcem⁷⁰ ta sporočila prenesti v nazorne podobe.

⁷⁰ Nekatero izmed njenih knjig so od leta 2018 do 2021 uvrščene tudi v priporočilnico za bralno značko: od *Kje si?* ter *Božo in Vili* do zgodbe za mladino *Bo res v redu?* in velikih slikanic *Ozimnica*, *Vprašanje za babico*, *Luka izgubi očka*, *Mišja abeceda*, *Zojini zakladi* in *Zebra v ogledalu*.

Ančka Gošnik Godec: ilustracija iz knjige *Marko na belem konju jaše* (Tone Pavček),
tempera in akvarel, 11 cm × 22 cm, Borec, 1984, MK 2020.

Ančka Gošnik Godec: ilustracija iz knjige *Lučka Regrat* (Gregor Strniša),
tempera, 26 cm × 42 cm, Borec, 1984, MK 2020.

Ana Zavadlav: ilustracija iz knjige *Dva zmerjavca* (Lojze Kovačič),
digitalni tisk in suhi pasteli, 30 cm × 47 cm, MK, 2018.

Ana Zavadlav: ilustracija iz knjige *Jež in samotni občutek* (Toon Tellegen),
risba z ogljem, 30 cm × 42 cm, MK, 2020.

Marta Bartolj: ilustracija za slikanico *Kuža in dež* (Sanja Pregl),
akvarel, barvice in svinčnik na papirju, 38 cm × 50 cm, Morfemplus, 2021

Marta Bartolj: ilustracija iz knjige *Every Little Kindness*, tuš, akril,
akvarel in digitalna tehnika, 26,5 cm × 46 cm, Chronicle Books, San Francisco, 2021.

RAZSTAVA ILUSTRACIJ MARIBORSKA KNJIŽNICA 2021

ANČKA GOŠNIK GODEC

2. APRIL - MEDNARODNI DAN KNJIG ZA OTROKE

KNJIŽNICAROTOVŽ, PIONIRSKAKNJIŽNICAROTOVŽ, KNJIŽNICANOVAVAS, PIONIRSKAKNJIŽNICANOVA
VAS, KNJIŽNICA KAMNICA, KNJIŽNICA POBREŽJE, KNJIŽNICA TEZNO, KNJIŽNICA STUDENCI, KNJIŽNICA
PEKRE, KNJIŽNICA HOČE, KNJIŽNICA PESNICA, KNJIŽNICA BISTRICA OB DRAVI, KNJIŽNICA ŠENTILJ,
KNJIŽNICALOVRENCNAPOHORJU, KNJIŽNICA DUPLEK, KNJIŽNICA RUŠE, KNJIŽNICA SELNICA OB DRAVI

V SODELOVANJU Z GALERIJO RIKA DEBENJAKA IN ZALOŽBO MLADINSKA KNJIGA